

UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE VALÈNCIA
ESCOLA POLITÈCNICA SUPERIOR DE GANDIA

D. TURISME

UNIVERSIDAD
POLITECNICA
DE VALENCIA

ESCUELA POLITÉCNICA
SUPERIOR DE GANDIA

**“L’Església de Santa Maria
d’Ontinyent: Recurs turístic”**

**TREBALL FI DE
CARRERA**

Autor:
Ruth Revert Belda

Director:
En Joan Aliaga Morell

GANDIA, 2009

ÍNDEX

1	MOTIVACIÓ	4
2	INTRODUCCIÓ	6
2.1.	JACIMENTS ARQUEOLÒGICS	7
3	EL BARRI DE LA VILA: NUCLI HISTÒRIC	8
3.1.	UN RECORREGUT PER LA VILA	9
3.2.	EXCAVACIONS ARQUEOLÒGIQUES	12
4	L'ESGLÉSIA, LA CAPELLA I EL CAMPANAR DE SANTA MARIA	14
4.1.	L'ESGLÉSIA DE SANTA MARIA D'ONTINYENT	14
4.1.1.	ELS ORÍGENS DEL TEMPLE PARROQUIAL	14
4.1.2.	OBRES DE CONSOLIDACIÓ I CANVIS D'ESTIL	16
4.1.3.	LES OBRES D'ART ABANS DE LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA	17
4.1.3.1.	L'ALTAR MAJOR	
4.1.3.2.	LES RELÍQUIES	
4.1.3.3.	LA CREU PROCESSIONAL	
4.1.3.4.	L'ANTIC RETAULE	
4.1.3.5.	ALTRES ELEMENTS	
4.1.4.	DESCRIPCIÓ GENERAL DEL TEMPLE	20
4.1.5.	LES PORTALADES DE L'ESGLÉSIA	22
4.1.5.1.	LA PORTALADA RENAIXENTISTA	
4.1.5.2.	LA PORTA DEL BON PASTOR	
4.1.6.	ELS BÉNS IMMOBLES DE SANTA MARIA	24
4.1.6.1.	LA PICA RENAIXENTISTA	
4.1.6.2.	LA PICA GÒTICA I EL RETAULE DE RAJOLS DE MANISES	

	4.1.6.3. LA CAPELLA DE LA SOLEDAT I ELS OLIS DE JOSEP SEGRELLES	
	A- IMATGE DE LA SOLEDAT	
	B- ELS OLIS DE JOSEP SEGRELLES	
	4.1.6.4. EL CRIST JACENT	
4.2.	LA CAPELLA DE LA PURÍSSIMA	29
	4.2.1. CARACTERÍSTIQUES GENERALS	31
4.3.	EL CAMPANAR DE LA VILA	32
	4.3.1. DES DE LES ANTERIORS TORRES FINS L'ACTUAL	33
5	AFLUÈNCIA DE TURISTES	38
6	CONCLUSIONS	41
7	ANNEXES	
	I. EL PALAU DE LA DUQUESA D'ALMODÒVAR	42
	II. LA IMATGE DE LA SOLEDAT	46
	III. LES CAMPANES DE LA TORRE I LA COLLA DE CAMPANERS D'ONTINYENT	48

1. MOTIVACIÓ

Ontinyent porta darrere seu una gran història: Vila Reial, conquerida pel Rei En Jaume I el 1245, a la que se li han otorgat certs privilegis. Un poble amb gran devoció a la Patrona, La Puríssima, com l’anomenem popularment. Festes i tradicions que giren al voltant d’aquesta imatge com el Bou en Corda (dos dies en els que quasi tripliquem la població), el Cant dels Angelets que daten de l’any 1662, els Gegants i Cabets ...

El campanar de la Vila, visible des de qualsevol indret de la ciutat, sempre present en tots els grans esdeveniments amb els sons voltejats de les campanes, el Barri de la Vila que quasi ningú mai ha xafat però que tots el tenen com a un lloc “especial”, com un referent. Barri on la setmana gran de Festes es plena de gom a gom (desgraciadament des de fa tan sols uns anys) durant el Mercat Medieval; i en Bous, on el terra tremola per les “carreres” de la gent, davant, darrere i als costats de l’animal. Dates puntuals on tots tornem al lloc que va ser origen de la nostra ciutat, que tothom disfruta pels carrers quasi deshabitats, però que fins l’any vinent ja no tornaràn. Contradictori, pense jo.

L’Església de Santa Maria, església de gran magnitud, de gran arquitectura, que alberga i ha albergat obres d’art de grans mestres valencians com Josep Segrelles o Marià Benlliure i que quasi ningú sap; i si ho sap quasi mai els visiten.

Contem també amb altres monuments significatius com són: El Palau de la Duquesa d’Almodòvar, el Convent de les Monges Carmelites, El Convent de la Concepció, el Molí Descals, el Pont Vell...I paratges naturals tan característics com El Pou Clar o les vistes de tota la Vall des de l’Ermita de San Esteve, entre d’altres.

Com diu la Llei del Patrimoni Cultural Valencià 4/1998: *“El patrimoni cultural valencià és una de les principals senyes d’identitat del poble valencià i el testimoni de la seua contribució a la cultura universal.”* I també diu que: *“La llei tracta de fomentar l’estima general del patrimoni cultural a través de l’educació i la informació...”*

I aquesta és la espurna que va propiciar la elaboració d’aquest treball. Perquè una de les meues senyes d’identitat la conforma el “meu” patrimoni i la informació és imprescindible.

Volia saber més del meu poble, Ontinyent, que al finalitzar aquest treball i caminara pels carrers de la Vila o passara prop de l’església de Santa Maria, mirar-ho amb altres ulls. No volia vorer com diuen molts, un muntó de pedres i cases velles -tal i com vaig poder comprovar durant una visita guiada per la Vila quan un home em va dir: I què aneu a vore per la Vila si tot està brut i amb cases velles mig caiguent-se?- Decepcionant, menuda visió rebien els forasters!.

Per açò aquest projecte, per a valorar més el que em rodeja, per a poder parlar amb propietat quan em creue amb alguna opinió com l’anterior, per defendre el que és meu, responsabilitat meua i que esperem puguen heretar els qui vinguen darrere, per llançar un crit d’auxili, en fi. Al fi i al cap, per mostrar-me a mí mateixa que també a Ontinyent hi ha molt per descobrir.

2. INTRODUCCIÓ

Ontinyent se situa en la comarca de la Vall d’Albaida, entre la Serra Grossa i la Serra de l’Ombría a 382 metres sobre el nivell de la mar. La població segons l’INE (any 2007) és de 36.695 habitants, amb una densitat de 292,62 hab./km².

Els filòlegs assenyalaven que el topònim Ontinyent provenia del llatí *Untinius*, llinatge del propietari d’una vila romana, la qual no s’ha pogut localitzar. D’altra banda, el territori andalusí estaria organitzat en una xarxa de *Husun* (castells) i de cada *Hisn* (castell) dependria un territori concret.

Les fons documentals mussulmanes, citades per Mikel Epalza indiquen l’existència de l’hisn o castell d’*Untinyân* que es remunta a finals del segle XI i que depenia de la ciutat de Xàtiva. L’*Untinyân* d’aquella època era un nucli semiurbà fortificat i un refugi de diverses alqueries.¹

Concretament a l’obra d’Ibn al Abbar Takmila, on es realitza una biografia d’uns estudiosos i poetes de l’època; i també als escrits del geògraf Al-Idrisi, on es fa referència a *Hisn Untinyân* com a etapa entre Biar i Xàtiva, en el camí de Murcia a València. És per això que el topònim prové d’origens mussulmans i no llatins, com es pensava en un principi.

Ja en el segle XIII, la Vila d’Ontinyent s’adhereix a la corona catalano-aragonesa en l’any 1245.²

Tal i com apareix a l’article de la Revista *Almaig* l’any 1986, el primer document que esmenta l’interés reial per Ontinyent data del 1258, 13 anys després de l’entrada del Rei En Jaume I al Regne de València. Un altre document significatiu, és un escrit on es concedeix la construcció i explotació de les almàsseres i molins als habitants de la vil.la; fet que otorgava als ciutadans d’una clara independència amb respecte els senyors feudals de l’època.

Des del 1258 fins 1446 apareixen relacionats els següents documents que otorguen a Ontinyent certs privilegis³:

- Una còpia d’un capítol que data del 1283, contingut en un privilegi del rei Pere III concedit a aquesta vila, pel qual el justícia ordinari podia perdonar les calumnies.

¹ Bernabeu Sanchis, Alfred. “Conèixer Ontinyent”. Edita los viajes de papel S.L. 2007

² Ribera, Agustí. Article “*Urbanismo medieval de Ontinyent*”.

³ Gironés, Ignasi. Article “*Ontinyent en el plan de conquista del Rey Don Jaime*”. Revista *Almaig* N°2, 1986.

- En 1312 apareix també una còpia d'un privilegi de Jaume I pel qual dona llicència per a que pugueren construir muralles i barbicanes.
- Més tard, Alfons IV, en 1329, atén una pregària dels jurats d'Ontinyent i ordena que ningú pugui vendre vi, pa, carn i altres productes si no els ha adquirit pel seu propi treball. Aquest mateix any, confirma els privilegis concedits anteriorment als habitants del Regne de València i especialment als d'Ontinyent i Bocairent, de que no pagaren sinó el que estava estipulat anteriorment pels furs concedits.
- En 1340 una concessió de llicència i potestat plenaria al justícia per a que en les causes civils i criminals, pugueren absoldre en allò que justament li pareguera.
- En 1358 una còpia d'una carta del rei En Jaume per la que concedia a Ontinyent permís per construir una carniceria.
- En 1385 apareix una carta autoritzant la construcció d'un edifici segur i capaç per servir de presó.
- En 1406 el Rei Martí l'Humà concedeix el privilegi de celebrar mercat tots els dilluns de l'any, que perdura hui en dia.
- En 1418 escriu una carta al rei Alfons V confirmant els privilegis concedits a Ontinyent pels reis anteriors. En 1446 una còpia d'una carta del Rei Martí enviada al Virrei de València, per què defensara els furs d'Ontinyent.

2.1. JACIMENTS

L'arenal de la Costa i la Cova del Garrofer, pertanyen al Neolític. A la capçalera del riu trobem restes d'art rupestre d'estil esquemàtic però mal conservades. De l'edat del Bronze cal destacar els jaciments: el Cabeço de Navarro i el Molló de les Mentires.

A la Vall d'Albaida es troben assentaments xicotets en zones planes del món ibèric, com el Teular de Mollà del tardoibèric; un dels pocs on s'han realitzat excavacions arqueològiques.⁴

⁴ Tortosa i Pastor, Paco. “La comarca de la Vall d'Albaida. Paisatges, cultura i medi ambient”. Edita la Mancomunitat de municipis de la Vall d'Albaida, 2000.

3. EL BARRI DE LA VILA: NUCLI HISTÒRIC

Segons la informació obtinguda a través de l’Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià, s’han pogut obtenir dades que identifiquen les característiques del lloc urbà.

DETALLS DE L'IMMOBLE ⁵

Còdig: 46.24.184-001

Denominació: Barri de la Vila (Inclou l’Església Parroquial de Santa Maria)

Municipi: Ontinyent

Comarca: La Vall d'Albaida

Província: València

Anotació: R-I-53-0000172

Estat: Declaració singular

Categoria: Conjunt Històric Artístic

Ontinyent es forma en un tossal junt el Riu Clariano i l’assentament urbà bé condicionat per aquest element topogràfic. Es tracta d’una irregular porció estirada, d’uns 300 per 150 metres de màxim (unes 3 hectàrees) amb el seu punt més alt en l’extrem sud i basculant - descendint i estretint-se – cap el Nord – Nordest. Açò és resultat dels talls oberts pel riu, i en menor proporció, per altre barranc afluent. ⁶(Fig.1)

Al nord-est limita amb el Riu Clariano un salt vertical d’uns 25-30 metres d’alçada, mentre que la part oriental estava limitada pel Barranc de l’Almaig; actualment cobert i urbanitzat. La part sudoccidental era més accessible i s’unia a les terres meridionals, d’alçada semblant a la de la Vila.

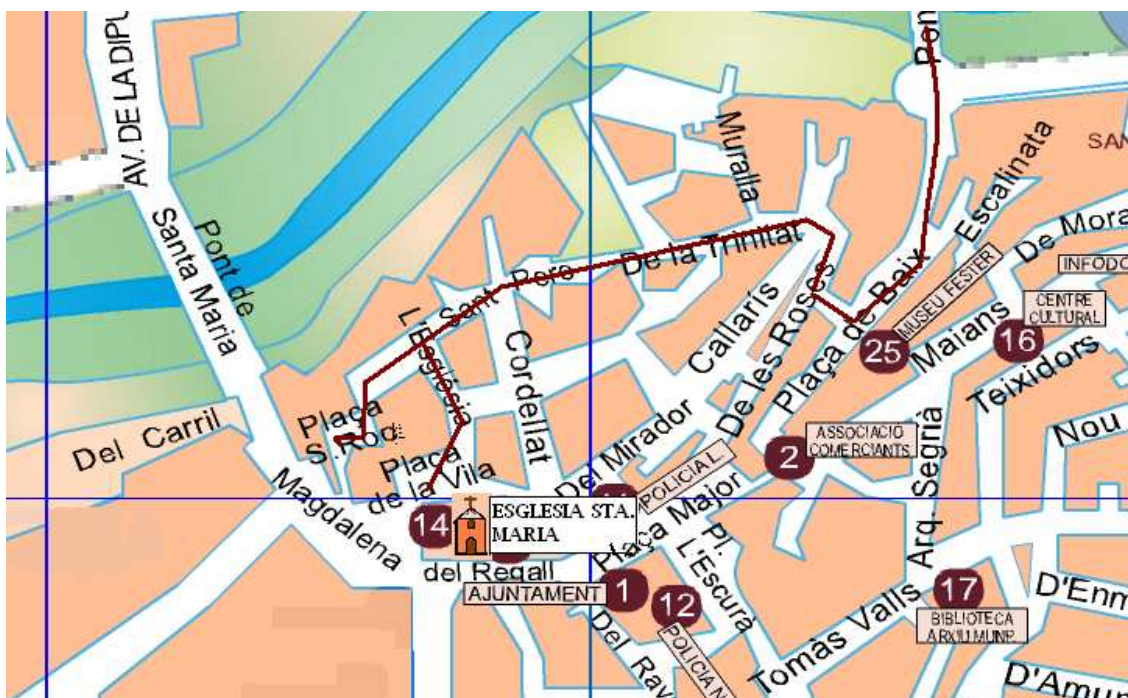
La localització geogràfica del nucli històric d’Ontinyent està clarament condicionada pels accidents geogràfics. La proximitat al riu i el barranc amb el que limita La Vila, li otorgava una posició privilegiada i de fàcil defensa.

⁵ Inventari General de Patrimoni Cultural Valencià

⁶ Ribera, Agustí. Article “Urbanismo medieval de Ontinyent”

3.1. UN RECORREGUT PER LA VILA

A continuació, tenim un plànol de la Vila per tal de situar cada carrer explicat en línies posteriors.

Si iniciem el recorregut pel Camí dels Carros, accés principal a la ciutat en els seus orígens, arribem al Pont Vell. Aquest està format per dos arcs, contraforts i carreus de pedra massissa del segle XVI i el seu estat de conservació és elevat. Des d'aquest punt s'observa la Cantereria, barri el qual dona el seu nom a una terrisseria que hi havia, la qual data del 1615. Passem el pont i ens situem als peus del casc històric d'Ontinyent, en la plaça de Baix, on es troba l'antiga almàssera (en l'actualitat local d'oci) excavada en la roca. Cal destacar l'existència de diverses coves les quals s'utilitzaven com a magatzem, cellers i estables per a cavalleries.

Des d'aquest emplaçament ens podem endinsar pel Barri de la Vila.

Ens situem a la part baixa del Carrer de les Roses. Aquest carrer va paral·lel a una part de l'antiga muralla de la Vila, en el tram comprès entre la plaça Major i el Carrer de la Trinitat. Antigament era conegut com a Carrer dels

Hams, segurament perquè en aquest mateix carrer hi havia una tenda on venia esta classe d’accessoris.⁷

Paral·lel al Carrer de les Roses està el Carrer Callarís (Fig. 2), el més estret de la Vila.

Altre carrer destacable és el Carrer de la Trinitat. En el seu tram final, forma una espècie d’eixample o placeta dedicada al màrtir de Verona. La seua imatge, obra de l’escultor Vicent Agulló, estava adossada a la façana d’una de les cases que conformen la placeta. (Fig. 3) Va ser la via urbana més important durant l’Edat Mitjana, per la qual cosa va tindre la consideració de Carrer Major de la Vila. També és conegut popularment com el Carrer de la Barbacana. El seu recorregut comprén el trajecte que hi ha entre la placeta de la Trinitat i la de Sant Pere.

El Portal Nou o del Riu, autoritzat per Jaume II en l’any 1319, hui desaparegut, va ser el límit de la vila àrab i el raval durant els primers anys d’ocupació cristiana, tot conformant la línia divisòria entre els dos barris. Al principi del carrer apareix el retaule de rajolets de Manises que representa el misteri de la Santíssima Trinitat, una reproducció de l’antic, que va desaparèixer el 1936. No lluny d’aquesta capelleta hi havia la Torre de la Barbacana, de caràcter defensiu.

Si pugem per aquest carrer trobarem als costats sengles atzucacs. Els de la part dreta moren en el riu i els de l’esquerra s’enfilen cap a la part alta de la Vila. Un dels casalots d’aquest carrer, rehabilitat per l’Ajuntament, és hui la Casa de Cultura de la Vila. (Fig. 4)

Al final del carrer de la Trinitat està la Plaça de Sant Pere, un dels patrons de la Vila, tal i com s’ha explicat en línies anteriors. Des d’ací, pel Carrer de l’Església, accedim a la Plaça de la Vila.

Aquest antic racó urbà correspon a l’antiga placeta de l’Església, un espai que hi havia al costat dels carreus del temple parroquial de Santa Maria.

De planta rectangular, la plaça era inicialment de dimensions més reduïdes, però amb el pas dels anys va anar augmentant el seu perímetre fins el seu format actual. A finals del segle XVI es va enderrocar la casa abadia per tal de donar-li així més amplitud.

⁷ Bernabeu Galbis, Alfred. “Els carrers d’Ontinyent. Noms, orígens i anecdotari”, 1998. En un acord de l’Ajuntament l’any 1653, relatiu a la reparació de la muralla apareix ja esmentat aquest nom: “La muralla que està a prop de la capella de la Trinitat i carrer del Hams està a necessitat de reedificarse o remedar, que no es caiga un pany de muralla”.

En els anys de la postguerra, la plaça de l’Església⁸ es va convertir en la plaça “*de los Caídos*”. S’hi va instal·lar al centre una espècie de monument funerari amb una creu de pedra al capdamunt, en la plataforma del qual figuraven inscrits els noms dels caiguts del bàndol nacional. Amb la democràcia, va ser anomenada de nou amb el popular nom de plaça de la Vila, es va llevar el monument als caiguts i va ser reformada per l’oficina tècnica de l’Ajuntament.⁹ Aquesta creu es troba situada a dia d’avui al cementiri municipal d’Ontinyent.

Un altre punt a destacar és la Plaça de San Roc¹⁰, a la qual s’accedeix pel Portal de San Roc, primera porta cristiana oberta en 1256. Durant l’Edat Mitjana era una espècie de soc, però amb el progressiu augment de la població a extramurs va canviar d’ubicació. En aquest punt trobem el Palau de la Duquesa d’Almodòvar. Primer va ser una fortificació musulmana, més tard residència reial i finalment un edifici privat propietat de la duquesa d’Almodòvar i conegut popularment com el Palau de la Vila. Aquest està actualment en procés de restauració¹¹.

A la Vila, tal i com esmenta Pilar Torró¹², hi han edificis senyorials amb escuts nobiliaris i blasons heràldics (Fig.5; Fig. 6). La Casa de Mossén Vidal, remodelada en el S.XVIII, conserva la portalada de mig punt amb dovelles de pedra i el portal de fusta, balcons de ferro forjat i gran aleró o cornisa. En l’interior es conserva una col·lecció d’obres d’art, amb pintures i mobiliari de l’època.

El recorregut pel nucli històric d’Ontinyent finalitza en la Plaça de l’Església, amb la finalitat de fer un anàlisi patrimonial-cultural de l’element arquitectònic Església en línies posteriors.

⁸ Denominada plaça de la Igualtat en temps de la República.

⁹ Bernabeu Galbis, Alfred. “Els carrers d’Ontinyent. Noms, orígens i anecdotari”, 1998.

¹⁰ Anteriorment denominada Plaça del Castell, es deu a una antiga ciutadella o fortalesa que hi havia en un cantó. Així consta en diversos documents i pergamins de l’època en els quals apareix sota l’epígraf de *platea castris*. (La plaça del castell)

¹¹ Consultar Annexes I per ampliació d’informació.

¹² Pilar Torró. (Tècnica Oficina de Turisme d’Ontinyent) “*Ruta per la Vila*”. 2007

3.2. EXCAVACIONS ARQUEOLÒGIQUES

Els treballs arqueològics de salvament realitzats a la Vila entre octubre de 1986 i febrer de 1987 van ser conseqüència de les obres municipals per tal de renovar totes les conduccions d’aigua potable del barri. Aquesta va ser la primera actuació arqueològica a La Vila, no hi havia cap precedent.

Es volia “realitzar un seguiment arqueològic, amb observació dels talussos i rebliments que descobresquen les xanques, així com la recuperació i salvament dels materials arqueològics que aparegueren els treballs, amb possibilitat d’ampliar puntualment les xanques, en amplària i profunditat, en els punts que presenten un interès especial, bé per l’aparició de restes, bé per tal de documentar la seqüència estratigràfica”¹³.

En total es va actuar en trenta punts, distribuïts per tota la Vila, podent constatar la presència de diversos cossos humans en el subsòl del jaciment, i que es van diferenciar en quatre tipologies¹⁴:

- Fosses d’enterrament. Sepultures: en la Plaça de San Roc i la Plaça de l’Església. Dels tres individus trobats a San Roc, tan sols un d’ells estava complet i no hi havia cap tipus d’aixovar; mentre que als set individus de l’església, estaven enterrats amb simple mortalla i sense aixovar. Entre aquests últims enterraments es van arreplegar fragments ceràmics comuns, alguns pintats al manganés, altres amb coberta estannífera o vernís plombífer, d’època baix-medieval.

- Albellons o drenatges d’aigües residuals, d’alguna antiguitat, realitzats en elements ceràmics: situats a la Placeta del Fossaret, de San Roc i el C/ Cordellat. Cal remarcar el del C/ Cordellat N° 38, que data del S. XVII, ja que la resta pertanyent a èpoques més recents.

- Pous de reompliment o bossades amb restes, principalment ceràmiques, d’algún interès: Designa diversos fenòmens captats per les xanques amb particularitats específiques, però que es caracteritzen per aportar notables quantitats de fragments ceràmics. Al que es va trobar al mig de la Plaça de San Roc hi havien abundants fragments ceràmics

¹³ “Excavacions arqueològiques de Salvament a la Comunitat Valenciana 1984-1988 I. Intervencions urbanes.” Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.

¹⁴ Adaptat del text “Excavacions arqueològiques de Salvament a la Comunitat Valenciana 1984-1988 I. Intervencions urbanes.” Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.

d'escudelles d'orelles de coberta estannífera, que deuen ser del S. XVI o principis del XVIII, així com una escudella en pisa daurada, probablement del XVI.

- Troballes soltes o conjunts de restes, sobretot ceràmiques, procedents de contextes diversos, sense major entitat o interès. "": són un total de 18 conjunts de troballes soltes que formen una massa poc considerable, la majoria relativament recents o de dubtosa datació.

4. L’ESGLÉSIA, LA CAPELLA I EL CAMPANAR DE SANTA MARIA

Una vegada realitzat el recorregut pel casc històric d’Ontinyent, farem una menció més detallada de l’Església de Santa Maria, la Capella i El Campanar com a recurs turístic.

4.1. L’ESGLÉSIA DE SANTA MARIA D’ONTINYENT

Breument, es detallen les característiques de L’Església de Santa Maria com a recurs turístic de la Vila d’Ontinyent:

DETALLS DE L'IMMOBLE ¹⁵

Còdig: 46.24.184-039

Denominació: Església Parroquial de Santa Maria

Municipi: Ontinyent

Comarca: La Vall d’Albaida

Província: València

Ús primitiu: Religios

Tipologia: Edificis religiosos - Esglésies

Anotació: R-I-53-0000172

Estat: Declaració singular

Categoria: Conjunt Històric

4.1.1. ELS ORÍGENS DEL TEMPLE PARROQUIAL

Actualment, l’Església Major se situa en l’emplaçament de l’antiga mesquita, que era el punt culminant de la Vila durant l’època mussulmana.

¹⁵ Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià

D’altra banda, hi han autors que donen una versió distinta del mateix, sense poder confirmar-ho, al no haver dades bibliogràfiques al respecte.

En 1244 Jaume I conquereix la ciutat i dedica l’església de Santa Maria, fins aleshores mesquita, a Maria Santíssima; segons feia el monarca en tots aquells temples que anava conquerint i convertint al Cristianisme. A diferència d’altres ocasions, el temple ontinyentí no va ser derivat, sinò adaptat a les necessitats del culte cristià.

Antonio Llorca¹⁶ esmenta que *“Santa Maria és el monument religiós més important d’Ontinyent i un dels més antics del Regne de València, ja que la seua construcció va començar poc després que la de la Catedral de València i igual que aquesta, va patir transformacions posteriors que van emmascarar part del seu primitiu valor.”*

En 1258 un fort terratrèmol va ocasionar grans destrosses en els edificis de la població. Per aquest motiu, el Rei En Jaume I annula el pagament d’impostos a la Vila durant dos anys i la exenció del servei militar. D’aquesta manera, del que quedava de mesquita es va construir una església segons les pautes arquitectòniques dels segles XIV i XV al Regne de València.

El nou temple, d’estil ojival, era d’una sola nau, sense cúpula ni creuer, de decoració austera i amb proporcions derivades del romànic. Després dels treballs de repristinació, es pot observar tal i com va ser projectada, inspirada a semblança de la Catedral de València, en el gòtic cistercens¹⁷.

En l’últim quart del segle XIII, la parròquia de Santa Maria ja tenia una posició especial en els mapes eclesiàstics. La diòcesi de València, va escollir Ontinyent per ser una de les anelles de la cadena de parròquies que venien a ser com a xicotetes diòcesis, constituïdes per un complex d’esglésies principals i d’altres apartades que definia la presència cristiana, en el medi mudèjar del sud del Xúquer. Així mateix, junt Alzira, Cocentaina i Gandia, Ontinyent va rebre una missió específica: convertir-se en un dels centres principals on s’emmagatzemaven els delmes de les collites que entregaven els feligresos per aquest concepte, i es van construir cellers i graners.

El primitiu temple està orientat cap a Orient i la nau principal d’oest a est. Açò es deu a la situació de Palestina, ciutat origen i clau de la religió cristiana.

A l’exterior del temple s’observen signes lapidaris i marques de canter que, característica de l’arquitectura provençal o occitana, van arribar al Regne

¹⁶ Llorca, Antonio. “Ontinyent y su historia”, 1992. Edita l’autor.

¹⁷ Extracte del llibre “Arte e historia en la iglesia de Santa María de Ontinyent”; Editat per la Caixa d’Estalvis d’Ontinyent, 1988.

de València durant el segle XII i XIII. Aquestes senyals van ser realitzades pels mestres pedrapiquers, per tal de fer constància del seu treball: una figura geomètrica, una forma esquemàtica, una xifra o lletra. Amb la finalitat de contar les pedres de cada mestre i reconèixer la seua obra.

4.1.2. OBRES DE CONSOLIDACIÓ I CANVIS D’ESTIL

A més de les obres d’ampliació, al llarg de la seua existència, l’edifici va ser objecte de diversos treballs de consolidació, de canvis d’estil, etc. Entre aquestes, s’ha d’assenyalar la reconstrucció de la bòveda de l’àbsis en l’últim quart del segle XVII, molt danyada a conseqüència dels treballs de demolició del vell campanar assentat immediatament a la mateixa, i sobretot, pels deterioraments causats al canviar les campanes.

Aquesta situació de perill havia determinat que el clergat de la parròquia procedira a retirar el Sacrament de l’Altar Major en previsió de qualsevol incident, al temps que el plebà ho posava en coneixement dels jurats de la vila¹⁸. Així que es va derribar tot el que estava ruïnós per reedificar-lo de nou, traslladant previament a altre lloc el retaule i la silleria del cor. El mestre Juan Claros va ser l’encarregat de les obres.

Per finançar aquelles obres i les de la capella de la Puríssima, les autoritats establiren la acostumada sisa o impost sobre la venda de la carn. En la documentació relativa a les obres de l’església consten els distints lliuraments que en distintes dates, l’administrador de les obres va satisfer al mestre de vila i altres obrers ocupats en aquells treballs¹⁹.

¹⁸ En sessió celebrada l’últim dia del mes de gener de 1683, van resoldre enviar als alarifes municipals per a que practicaren un detingut reconeixement i a la vista del seu informe actuar en conseqüència: *“que visuraren dit dany i que constant aquell que es remedi lo que tinga mes necessitat”*

¹⁹ En una d’aquestes entregues, datada el 26 d’abril de 1690, s’especifica el següent: *“ se li donen en data 16 lliures que dona y paga a gaspar Díez, mestre de la obra de la capella major de la esglesia de Santa Maria de la present vila y a Pere Giner 12 lliures per son treball de la obra y al dit Giner quatre per son treball de haver netejat una sepultura per a manifestar lo fonament de la capella”*

En la calçada de l’Església , que donava al carrer del Regall, a causa dels túnels excavats en la roca pels veïns a l’hora de construir cellers i magatzems particulars, se li va restar solidesa als ciments de l’església. Arrels aquesta situació, se’ls va obligar a tapar els túnels²⁰.

Resulta important ressaltar el revestiment neoclàssic que va patir l’Església a finals del segle XVIII, com moltes esglésies del País Valencià en aquell període, que va ocultar el gòtic existent.

En un primer moment tot el canvi d’estil sols va afectar a la part del presbiteri, els treballs d’estucat del qual van començar en 1862 on es van construir altars a ambdós costats del retaule, amb la finalitat de mostrar les nombroses relíquies que, fins la data, es custodiaven a la sagristia.

El 5 de Maig de 1882 es va continuar amb l’estucat de les capelles laterals i buc del temple, quedant ocult tot el gòtic de l’església. Es va procedir també al daurat de les bòvedes, arcs i cornises, col·locant-se en les pilastres diverses figures escultòriques. Molts van considerar aquestes accions com un atemptat a l’art.

4.1.3. LES OBRES D’ART ABANS DE LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA

En aquest punt s’enumeren les obres d’art, relíquies i demés que es trobaven custodiades a l’Església de Santa Maria però que desaparegueren durant la Guerra Civil en 1936²¹.

4.1.3.1. L’ALTAR MAJOR

D’estil renaixentista, era una interessant i valuosa obra d’art. Estava format per quatre cossos superposats que albergaven huit taules pintades per un deixeble de Joan de Joans, Miguel Joan Porta. Existien deu xicotetes capelletes entre columnes estriades que contenien imatges de bulto. Hi havia una capelleta central, més gran, amb la imatge de Santa María. També hi havia

²⁰ Bernabeu Galbis, Alfred. “Arte e historia en la iglesia de Santa María de Ontinyent”; Editat per la Caixa d’Estalvis d’Ontinyent, 1988.

²¹ Llorca, Antonio. “Ontinyent y su historia” ,1992. Edita l’autor.

altres pintures i talles menors dins del cercle i requadres situats entre els intercolumnis i damunt de les capelletes.

El cos central superior era més estret i contenia un Sant Crist de bulto. Els altres laterals del presbiteri eren d’estil jònic. En el situat al costat de l’evangeli estava la Verge del Rosari, escultura xurrigueresca que procedia del desaparegut Convent dels Dominics. En el de la epístola hi havia un crucifixe de gran tamany del segle XV.

Existien altres escultures, algunes d’elles del valencià Esteve, tot i que no es pot assegurar. El llenç de Sant Joaquim, penjat de la testera de la nau, era de l’escola Joan-Joanesca.

4.1.3.2. LES RELÍQUIES

Als altars laterals del presbiteri hi havia relicaris que contenien: una espina de la corona de Jesucrist, donada per Maria Gabriela de Borja; vestidures de Sant Vicent Ferrer; cap de Santa Úrsula; cendres i restes de Santa Victòria, Sant Blas, Sant Eutimi; Sant Victorià i Santa Còrdula.

Les relíquies dels Sants Abdó i Senent donades en 1672 per Mossén Pere Pastor i altra de les Onze mil Verges; també destacar les donades en 1676 per la Comptessa de Parcent, les quals pertanyien als Màrtirs de Cerdanya.

A més hi ha un púlpit de fusta tallada fet per Barberà, situat al costat de l’Epístola.

4.1.3.3. LA CREU PROCESSIONAL

Data del segle XIV, obra de Pedro Capellades l’any 1393, era d’estil gòtic-bisanti amb cisellats. Constava d’un peu format per tres minarets gòtics, repetits dos vegades, i la creu, ribetejada de cresteria gòtica. Al revers figurava la imatge del Crist Crucifixat i sobre ell un àngel amb els atributs de la passió, i als costats Sant Joan i la Verge. Baix de tot estava Adàn ressucitat al rebre en el seu cap la sang del redentor. Al revers estava la imatge del Salvador en posició sedentària, i atributs dels quatre evangelistes en els extrems de la creu. Els esmalts de l’anvers mostraven escenes de la passió i els del revers de la vida de la Verge.²²

²² - ²³ Bernabeu Galbis, Alfred. “Arte e historia en la Iglesia de Santa María de Ontinyent”; Editat per la Caixa d’Estalvis d’Ontinyent, 1988.

En juliol de 1936, els grups més radicals expol·lien les obres d’art del temple de Santa Maria d’Ontinyent. Les joies i objectes de valor es van vendre a pes. La imatge d’argent de la Puríssima es va trobar, però res se sap de la possible devolució²³.

4.1.3.4. L’ANTIC RETAULE

El retaule realitzat per Josep Esteve tenia com a tema central la imatge de Maria que es trobava en el retaule anterior, amb un crucifixe a la punta del mateix i les imatges de la “*Verge Maria, San Pau de bulto y en la disminució, en lo redó de aquella se ha de fer deu Pare y lo sagrari ha de ser fondo ab tres figures de bulto, ço es: un Cristo, Melquisedech y Aron en sos tres encasalaments, e lo demás ha de esser conforme a la dita traça*”²⁴. L’Artista Miguel Joan Porta va realitzar els treballs de doreig de l’obra d’art.

El retaule de Santa Maria amb les pintures, entre les que destacava un Salvador Eucarístic, tema predilecte, va permanèixer a l’Església de Santa Maria d’Ontinyent fins la seua destrucció l’any 1936.

4.1.3.5. ALTRES ELEMENTS

A la sagristia hi havia un quadre del Sopar de Emaús, junt altres que representaven al Pare Etern, Sant Dimes i alguns retrats de fills il·lustres de la Parròquia. Entre les joies i coses de valor es trobaven: Un *lignum crucis*, un armari daurat plateresc amb pintures interiors, un calze d’or amb patena, també plateresc; una arqueta del segle XVI de plata cisellada; i finalment, una custòdia composta per una peana cisellada amb prolongació central del suport i dos columnetes laterals per al suport del templet gòtic, amb remat de tres torres i agulles de la època ogival radiant i dos àngels laterals amb incensaris a les mans.

La silleria del cor va ser construïda per l’ontinyentí M.Reig, entre els anys 1800 i 1804. Els bancs sitials de l’Ajuntament a Santa Maria eren del 1704 i l’altar de marbre de San Josep es va construir en 1828.

²⁴ Adaptació de Bernabeu Galbis, Alfred. “Arte e historia en la iglesia de Santa María de Ontinyent”; Editat per la Caixa d’Estalvis d’Ontinyent, 1988.

l’Orgue, anterior a 1927, i en desús per la seua extrema antiguitat, tenia 50 registres i 3036 veus. En setembre de 1926 es va firmar el contract del nou orgue, el qual va ser construït per Pedro Palop Martín de València i es va inaugurar en les Festes de la Puríssima de 1927.

Les coses de valor i les joies de la parròquia es guardaven en un armari de seguretat de fusta, encastats a la paret i amb portes revestides per xapes de ferro. Tenia tres panys i antigament, estaven en possessió de tres mans distintes; així que s’havien de reunir per fer ús del mateix. Aquest armari es troba al sòtan de la sagristia.²⁵

4.1.4. DESCRIPCIÓ GENERAL DEL TEMPLE

La nau principal de l’actual temple de Santa Maria d’Ontinyent està formada per tres bòvedes gòtiques, enllaçades per un joc de nervatures de pedra unides entre sí per dovelles en les que es troben , alternativament, l’escut de la Corona d’Aragó i el d’Ontinyent. Tot i que encara permaneixen ocultes per adornaments neoclàssics, les pilastres adossades als paraments sobre els quals descansen les nervatures són de tipus helicoidal, iguals que les de la llotja de València, per exemple.

La planta de l’edifici respon a la tipologia d’església de nau única i és el resultat de successives intervencions que finalitzaren en el segle XVI. Està constituïda per un polígon de cinc costats amb contraforts radials, que correspon a l’àbsis; i de tres trams. El primer d’ells té forma rectangular, en sentit transversal, i és un fals creuer. Els altres dos són quadrats i entre els contraforts s’allotgen sendes capelles. Cadascún d’aquests trams correspon a moments diferents en el temps.

S’observa una diferència d’estil entre els arcs del creuer ogival i els altres de la nau, els quals són de mig punt. També són distints els materials utilitzats per a cobrir les bòvedes, ja que mentre la primera d’aquestes és de pedra calcària, la segona i tercera és de ceràmica enlluïda.(Fig. 7)

²⁵ Llorca, Antonio. “Ontinyent y su historia”, 1992. Edita l’autor.

A principis del segle XVI els jurats de la Vila d’Ontinyent van decidir ampliar el temple de Santa Maria ja que resultava insuficient per tal de satisfer les necessitats d’una feligresia en constant augment.

El projecte consistia fonamentalment en la construcció d’una serie de capelles laterals adossades a la nau principal, les quals es pensava finançar amb la contribució econòmica del veïnat i sobretot amb la de les famílies que vulgueren tenir en elles els seus enterraments particulars.

Arrels la Guerra de Germanies, i conclosa aquesta, la nova virreina de València, Germana de Foix, va ordenar als seus funcionaris imposar a quantes ciutats, villes i llocs havien pres part en la sublevació, el pagament d’una multa de 5.000 ducats d’or, en el cas d’Ontinyent²⁶.

Aquests successos provocaren l’aplaçament de les obres, però la població es va anar recuperant i pocs anys després es van poder realitzar de nou.

Durant acta municipal el 22 de novembre de 1535, es va plantejar si seria convenient o no que les capelles que ja s’estaven construint es comunicaren entre sí amb portals, de manera que, a banda de millorar l’aspecte intern del temple, contribuiria a que l’església aparentara ser de majors dimensions de les que realment tenia. Tot i això hi havia l’inconvenient de que les capelles frontals no tenien eixa comunicació interior i es temia que el conjunt perdera harmonia.

Finalment els Consellers van decidir que les noves capelles s’edificarien deixant un pas entre elles i si, una vegada finalitzades el resultat no era satisfactori per a la majoria, es procediria a tancar els portals amb pedra i morter: *“en tal cas acabada l’obra es tancaren com estàn les altres capelles”*. Però, si el dictamen de la major part del consell resultava favorable, es procediria a comunicar entre sí les de la part oposada, de manera que es poguera transitar d’una a l’altra sense fer-ho per la nau principal: *“e cap mateix si acabades dites capelles semblava als oficals e consell que estàn bé, se obrisen les altres per embelliment”*. De fet, va ser aquesta última sol.lució la que va prevaldre al considerar que el jurat i el clergat que d’aquesta manera es podia celebrar en l’interior del temple els tan prodigats, en aquell temps, cortejos processonals, particularment en dies de plutja en els que resultava impossible accedir a la contigua placeta del Fossaret, on estaven els cossos dels fidels difunts que no havien pogut fer-se introduir en el interior de l’esglesia per a que, al menys, les aigües de la plutja, santificades al contacte amb el sostre del edifici consagrat, escurriren sobre les seues tombes.

²⁶ Llorca, Antonio. “Ontinyent y su historia”, 1992. Edita l’autor.. “ En 1522 l’Església de Santa Maria podria haver sigut incendiada durant la Guerra de Germanies, quan es van refugiar en ella els agermanats al ser presa la Villa per les tropes de D. Diego Hurtado de Mendoza. Els agermanats es van entregar i van evitar així ser desallotjats pel foc.”

Aquella desició va donar lloc a la protesta d’algunes famílies que tenien en les antigues capelles els seus enterraments i no volien que el lloc on reposaren els seus avantpassats es convertira en una espècie de deambulatori, conseguint autorització de les autoritats per a col·locar reixes en els portals de comunicació: “*que dits senyors puguen fer reixa en lo portal*”, que tan sols s’obrien en determinades ocasions, particularment quan s’hagueren de celebrar processons claustrals.

Respecte a la construcció d’aquestes capelles, A. Llorca diu: “*s’anaven a construir capelles laterals i es tractava de si havien o no tenir pas o intercomunicacions entre elles, amb la finalitat de donar major amplitud al temple i facilitar el trànsit pel mateix.*” Continua Llorca: “*es parla també de la existència de capelles en l’obra vella “ja de antich establides y tancades”.*”

4.1.5. LES PORTALADES DE L’ESGLÉSIA

L’Església de Santa Maria d’Ontinyent conta amb dos portalades que es caracteritzen per ser de dos estils artístics distints: La porta del Bon Pastor, antiga portalada gòtica i la Portalada plateresca-renaixentista.

4.1.5.1. LA PORTALADA RENAIXENTISTA

L’actual portalada principal de Santa Maria va ser construïda en el segle XVI. D’estil plateresc-renaixentista, l’assentament d’aquesta portalada es va cimentar sobre uns escalons per tal de salvar el desnivell que es va produir al realitzar l’accés en costera. Les bases de suport de les columnes estan situades sobre els dos primers escalons. Les columnes són d’estil corinti, amb la part inferior decorada per tires en forma de garlandes, que surten del suport eixint de les boques d’unes caràtules. La part superior d’aquestes columnes és acanalada i rematada per capitells grecs. (Fig. 8)

En les dos parts de l’embocadura que forma l’arc amb el fris hi han dos figures que representen l’Anunciació. A la part dreta l’Àngel Anunciador i a l’esquerra la Verge sobre una espècie de petxina marina, segons es mira a la portalada. El fris té a la seua part central el cap del Senyor elaborada amb pedra calcària. El remat de tot aquest conjunt es compon d’altre arc de mig punt amb

cisellat geomètric en les arquivoltes de les dovelles; té colcat al centre una imatge de la Verge amb el Xiquet.

És una xicoteta imatge realitzada durant el període de transició del gòtic al Renaixement. El rostre, amb un toc hieràtic, el trobem en altres talles de la època. Vesteix una llarga túnica i mantó que envolta tota la figura, i mentre en un braç sosté al xiquet Jesús, en l’altra mà alçada porta com una pinya o fruit; amb els cabells solts i ondulats. Es tracta d’una escultura gòtica, per tant, potser que abans de ser instal·lada en aquest lloc, estiguera presidint la porta adovellada del segle XIV de la plaça de l’Església.” Els dos lleons que estan als extrems superiors de la cornisa, en posició sedent es van afegir posteriorment i desentonen amb l’estil general de la portalada²⁷. (Fig. 9)

4.1.5.2. LA PORTA DEL BON PASTOR

Aquesta porta va substituir la primitiva d’estil gòtic. Destaca l’escultura de la imatge del Bon Pastor que està representat amb la figura de Jesús amb el corder al muscle. Té el cap inclinat i els cabells rulls. A més, porta una túnica que arriba fins els peus i es poden observar en ella restes de la seua policromia primitiva.(Fig. 10)

En la part superior dreta d’aquesta entrada al temple de Santa Maria es troba la tomba de Llop Vaillo. Aquest va ser un dels croats que formava part dels hosts del Rei En Jaume I en la conquesta d’Ontinyent. La urna sepulcral està elaborada amb pedra llaurada; sostinguda per dos gossos o llops que simbolitzen fidelitat i vigilància. Es pot llegir la inscripció la qual diu: *Hic yacet Lope Vaillo de Calderón*.²⁸

DETALLS DE L’IMMOBLE²⁹ (Fig. 11)

Nº Identificació: 46.24.184-037-0027

D.P.Títol: Urna sepulcral

Autor: Desconegut

Objecte: Urna sepulcral

Secció: Escultura

Tècnica: Llaura

²⁷ Llorca, Antonio. “Ontinyent y su historia”, 1992. Edita l’autor.

²⁸ Bernabeu Galbis, Alfred. “Arte e historia en la iglesia de Santa María de Ontinyent”; Editat per la Caixa d’Estalvis d’Ontinyent, 1988.

²⁹ - ³⁰ Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià

Matèries: Pedra
Època: Segle XV

Un altre element significatiu que es troba a l'entrada de la Porta del Bon Pastor és el Rossetó de l'Assumpció. Aquest rossetó representa la Verge Maria i està orlat per una corona de fulles i fruits. Al centre destaca la figura de la Verge amb una corona, els cabells solts, les mans unides i porta un vestit de tall medieval.

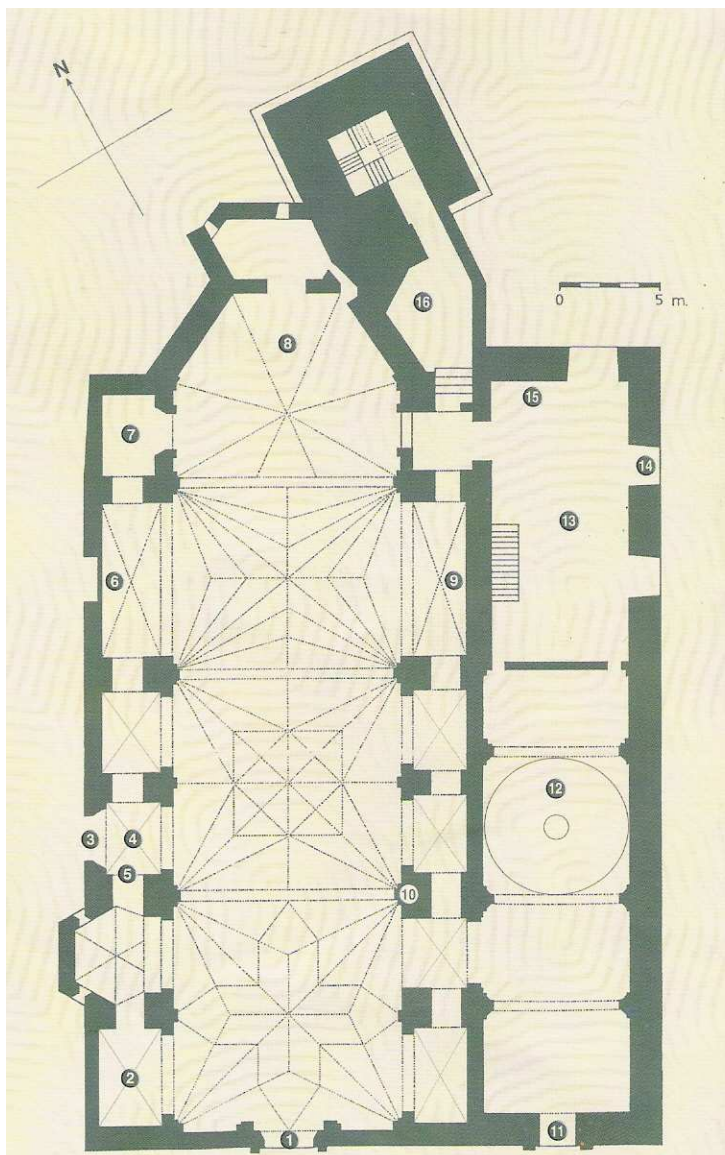
DETALLS DE L'IMMOBLE³⁰ (Fig. 12)

Nº Identificació: 46.24.184-037-0029
D.P. Títol: Representant imatge de la Verge
Autor: Desconegut
Objecte: Element arquitectònic.Clau.
Secció: Escultura
Tècnica: Llaura. Talla
Matèries: Pedra.Guix
Època: S. XV-XVI

4.1.6. ELS BÉNS IMMOBLES DE L'ESGLÉSIA DE SANTA MARIA

A continuació, es mostra un croquis del temple de Santa Maria, així com la posició actual de les obres, la situació al plànol de les portalades, campanar, sagristia, etc. per tal d'identificar-les amb major facilitat.

1. Portalada Renaixentista
2. Pica Baptismal florentina (renaixentista)
3. Porta del Bon Pastor
4. Rossetó de l'Assumpció
5. Tomba de Llop Vaillo
6. Capella de la Soledat. Olis de Josep Segrelles
7. Crist Jacent
8. Presbiteri. Olis de Josep Segrelles
9. Capella Sant Josep
10. Detall de les pilastres helicoidals
11. Portalada de la Capella de la Puríssima
12. Capella de la Puríssima
13. Sagristia
14. Rellotge solar
15. Taula de l'Anunciació
16. Pica gòtica i retaule de taulells de Manises. Entrada al campanar.

Dels elements anteriorment citats, es realitzarà una extracció d'aquells més importants, amb una xicoteta valoració i descripció dels mateixos. S'han escollit aquests tenint en compte la seua catalogació a l'Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià.

4.1.6.1. LA PICA RENAIXENTISTA

La pica renaixentista està elaborada amb marbre de Carrara i data del segle XVII. Està decorada amb gallons radials i àngels. Es va adquirir amb la donació realitzada per Gaspar Febre, després de la seua mort.³¹

³¹ “Aquesta obra va ser adquirida pel clergat de la parròquia en el segle XVII, principalment dut a terme per Gaspar Febre, el qual, després de la seua mort, va deixar una gran quantitat de

DETALLS DE L’IMMOBLE ³² (Fig. 13)

Nº Identificació: 46.24.184-037-0026
D.P. Títol: Pica Baptismal
Autor: Desconegut
Objecte: Pica Baptismal
Secció: Escultura
Tècnica: Llaura. Tropa
Matèries: Marbre de Carrara
Època: S. XVII

4.1.6.2. **LA PICA GÒTICA I EL RETAULE DE
RAJOLS DE MANISES**

La primitiva pila gòtica, anterior a la pica del renaixement, està realitzada amb pedra del terme d’Ontinyent i s’ha convertit en un tassó que recull les aigües de la font situada al peu del campanar.

DETALLS DE L’IMMOBLE ³³ (Fig. 14)

Nº Identificació: 46.24.184-037-0017
D.P. Títol: Pica
Autor: Desconegut
Objecte: Pica
Secció: Escultura
Tècnica: Llaura
Materies: Pedra
Època: S. XVII. Any 1690

Sobre aquesta pica baptismal d’estil gòtic, es troba un retaule decoratiu de rajols de Manises, representant el passatge evangèlic: “*Jesús caminando sobre las aguas*”.

diners per a aquesta finalitat. Així consta al Manual de Consells on diu: “*llega al clero de la vila docentes lliures pera de aquelles se comprés una pila pera el Sant Bautisme pera la esglesia parroquial*”. L’import total entre trasllat, taxes aduaneres i treball realitzat va ser de 217 lliures, 8 sous i 4 diners. La nova pica baptismal es va col·locar junt la porta principal del temple.

³² - ³³ Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià

DETALLS DE L'IMMOBLE³⁴ (Fig. 15)

Nº Identificació: 46.24.184-037-0016

D. P. Títol: Representant a “*Jesús caminando sobre las aguas*”

Autor: Desconegut

Objecte: Panell ceràmic

Secció: Taulelleria

Tècnica: Cuit, esmaltat, policromia

Matèries: Pigments i esmalt sobre argila

Època: S. XVIII

4.1.6.3. CAPELLA DE LA SOLEDAT I ELS OLIS DE JOSEP SEGRELLES.

A- IMATGE DE LA SOLEDAT

Juan Barberá defineix la imatge de la Soledat creada per Marià Benlliure de “*gran noblesa i sobrietat*”³⁵. És una escultura harmoniosa i de gran expressivitat.

La Verge està vestida amb una túnica color marfil que cobreix els seus peus. La posició de les mans i el rostre de l'escultura de la Soledat expressa un clar sentiment de patiment i tristor.

La imatge va ser analitzada l'any 2000 a l'hospital General d'Ontinyent per fer una valoració exhaustiva i detallada del seu estat de conservació.³⁶

B- ELS OLIS DE JOSEP SEGRELLES

Segons la descripció feta per Antonio Llorca, la posició d'aquests olis era distinta, ja que es trobaven situats en el retaule de l'Altar Major i no a la Capella de la Soledat, tal i com ho estan avui en dia des de l'any 1960.³⁷ Per tant, passarem a descriure la situació inicial.

L'Altar Major, on es trobaven els esmentats llenços, va ser dirigit per l'arquitecte Emilio Grau i realitzat per Carlos Tormo amb el treball de fusta a

³⁴ Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià

³⁵ Juan Barberá. Article “*La escultura en el templo mayor de Santa Maria, de Ontinyent*”. Revista Almaig Nº3, 1987

³⁶ Consultar Annexes II per ampliació d'informació.

³⁷⁻³⁸ Llorca, Antonio. “*Ontinyent y su historia*”, 1992. Edita l'autor.

càrrec de la casa Barberà. Els dèneu motius eren els següents: El quadre central representava "La Asunción de la Virgen". Hi havien dos grans panells o portes on es trobava "La Resurrección de Lázaro", "Jesús en el Templo con los Doctores", "Jesús y la Samaritana", i "Jesús expulsando del Templo a los Mercaderes".

Els altres dos quadres, que estaven situats en el frontis, eren els de "La Santísima Trinidad", el de dalt i "Dejad que los niños se acerquen a mí" el de baix."³⁸

En l'actualitat, els dotze olis dels apòstols als que fa menció Llorca, són els que es poden admirar a l'Altar Major de l'Església de Santa Maria d'Ontinyent.

A la galeria d'imatges del present treball, es presenten alguns dels quadres anteriorment citats. (Fig. 16 - Fig. 20)

4.1.6.4. EL CRIST JACENT

A continuació es mostra la fitxa tècnica de dita escultura, segons l'Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià.

DETALLS DE L'IMMOBLE³⁹ (Fig. 21)

Nº Identificació: 46.24.184-037-0040
D.P. Títol: Representant Crist Jacent
Autor: Mariano Benlliure Gil
Objecte: Escultura
Secció: Escultura
Tècnica: Policromia. Talla
Matèries: Pigment sobre fusta
Època: S. XX

El més remarcable d'aquesta obra, a banda d'haver sigut elaborada per Marià Benlliure, és la gran expressivitat i serenitat que mostra el Crist. Així com la pròpia anatomia del cos, esculpida amb un gran realisme. L'autor va plasmar la mort de Jesús, la qual transmet a l'observador sentiments de gran calma i serenitat si fem atenció al rostre, al mateix temps que una gran sensació d'angoixa.

³⁹ Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià.

Cal remarcar que a la Capella de Sant Josep, situada al costat de l’epístola i pròxima a l’obra de Benlliure, hi ha una col·lecció de pintures donades pel sacerdot ontinyentí D. Gonzalo Vidal⁴⁰, les quals es mostren a la galeria d’imatges del present treball. (Fig. 22-25)

4.2. LA CAPELLA DE LA PURÍSSIMA

En consell de 27 de desembre de 1662 apareix l’acord d’autoritzar la construcció de la Capella de la Puríssima.

El culte a la Puríssima d’Ontinyent comença a documentar-se a meitat del segle XVII. En Consell General 29 maig de 1642 es va acordar declarar patrona única i principal a la Puríssima Concepció. Un any després es va declarar festa de precepte el dia de la Immaculada.⁴¹

L’Organitzador d’aquests festejos va ser Gaspar Blas Albuixech qui va manar traslladar la imatge a València per substituir algunes peces de ferro i bronze per altres de metalls nobles. La imatge va ser tornada a Ontinyent en un carro triomfal tirat per bous, éssent rebuda una vesprada de 1667 a l’Ermita de la Concepció (coneguda popularment com l’“Ermiteta”). Era tanta la devoció que se li tenia a la Puríssima que el clergat de Santa Maria va sol·licitar a la Reina Governadora Mariana d’Àustria (vídua de Felip IV) que li otorgara el seu Patronat Reial sobre dita capella, fet que es va concedir. El 31 d’agost de 1666 es va convertir en Real Capella o Capella amb Real Patronatge⁴².

També existia una “Butlla Pontificia” que feia constar l’agregació canònica de la Capella a la Basílica de Roma. Amb això va obtenir el títol de “Reial i Pontificia”. El 1692, 30 anys després de l’inici de les obres a la capella, es va finalitzar la construcció.

En 23 de gener de 1745 es va firmar en Roma pel Cardenal Marini Prefecte de la congregació de Ritus, la definitiva confirmació Canònica del Patronatge de la Puríssima.

⁴⁰ Torró, Pilar. (Tècnica Oficina de Turisme d’Ontinyent) “Ruta per la Vila”. 2007

⁴¹ “E per lo dit Josep Bodí Jurat en cap fon proposat que per lo molt reverend Clero i capellans de la Vila es estat demanat als Srs Officials en que nomenaren per Patrona de la Present Vila a la Purissima Concepció de nostra Senyora per ser son tots los vehins de la present Vila tan devots de dita Purissima concepció.”[...]“E oida dita proposició tots unánimes i concordades determinaren en que es nomene per Patrona de la Present vila de Ontinyent la Purissima concepció de Nostra Senyora.”

⁴² Llorca, Antonio. “Ontinyent y su historia” ,1992. Edita l’autor.

DETALLS DE L’IMMOBLE ⁴³ (Fig.26)

Nº Identificació: 46.24.184-037-0069.00

D.P. Títol: Retaule

Autor: Desconegut

Objecte: Retaule amb escultura de bulto redó

Secció: Escultura

Tècnica: Daurat. Motlle. Platejat. Policromía. Talla

Matèries: Daurat, pigments i platejat sobre guix

Època: Principis del S. XIX

DETALLS DE L’IMMOBLE ⁴⁴ (Fig. 27)

Nº Identificació: 46.24.184-037-0070.00

D.P. Títol: Representant motius arquitectònics i decoratius

Autor: Desconegut

Objecte: Conjunt d’ elements arquitectònics i decoratius

Secció: Escultura

Tècnica: Daurat.Esgrafiat. Motlle. Platejat. Policromía. Talla

Matèries: Daurat, pigments i platejat sobre guix. Plata. Guix sobre guix colorejat

Època: S. XIX

El 1823 es va produir un succés de gran ressonància: “El motí de la Puríssima” quan el “Comissari de la plata” va requisar tota la plata existent en les esglésies que no fora estrictament per al culte⁴⁵. De manera que es va alçar una gran revolta popular al creu-re’s que volia endur-se la Puríssima.

⁴³ - ⁴⁴ Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià

⁴⁵ Torró, Pilar. (Tècnica Oficina de Turisme d’Ontinyent) “Ruta per la Vila”. 2007

⁴⁶ Segons una llegenda popular, inicialment, aquesta imatge tenia les mans a mode de pregària, però durant la Guerra i la expoliació d’obres als temples, uns lladres intentaren accedir a l’interior de Santa Maria escalant la imatge. És en aquest moment quan la llegenda diu que la Verge va creuar els braços i els lladres van caure, i es va evitar així accediren a l’interior per robar les obres.

4.2.1. CARACTERÍSTIQUES GENERALS

De planta noble i rectangular, està adossada paral·lelament a la nau de l’església. El solar sobre el que s’alça la Capella va ser el “fossar” del buidat dels enterraments en Santa Maria i altres esglésies.

La Capella de la Puríssima té entrada independent des de l’exterior amb una xicoteta escalinata; s’accedeix per la portalada d’estil neoclàssic.

Aquesta presenta unes pilastres acanalades amb capitells toscans, i l’entaulament està decorat amb tríglifs i mètopes amb motius florals. A la part superior s’observa un frontó innacabat o partit on reposa al centre la imatge de la Verge Maria.

La escultura de la Puríssima és d’estil barroc, tot i que guarda alguns punts de relació amb els models renaixentistes. Està representada amb una corona reial, i els braços creuats. A diferència d’altres imatges marianes, aquesta té una postura ben particular, ja que les seues mans no estan juntes a mode de pregària, sinó que té els braços creuats.⁴⁶ La figura té unes dimensions quasi de tamany natural i el seu rostre mostra una gran serenitat. Vesteix una llarga túnica que li aporta gran moviment a causa dels plecs del teixit.

L’estil de la capella és corinti i la cúpula està adornada amb algunes pintures alegòriques. Aquesta dona una gran sensació de finura, delicadesa i lluminositat. Les pintures de les finestres també es van restaurar però no les antigues pintures murals que representaven “*La Degollación de los Santos Inocentes*” i “*La Adoración de los Reyes Magos*”, l’autor de les quals va ser Gaspar de la Huerta.

El 10 d’agost de 1844 es va decorar la Capella i l’altar de la Puríssima. En 1845, es va procedir a la renovació del retaule de l’Altar Major de la Puríssima⁴⁷. Posteriorment es va canviar el paviment, els ferros dels balconets daten del 1895 i el 10 d’abril del mateix any es demana autorització a l’Ajuntament d’Ontinyent per realitzar unes andes per a la imatge de la patrona.

A continuació es presenta una relació dels fets més importants succeïts durant el segle XX entorn a la Puríssima i la Seua Capella⁴⁸:

⁴⁷ Llorca, Antonio. “Ontinyent y su historia”, 1992. Edita l’autor.

- Any 1904: es col·loca la làpida del 50 aniversari del Dogma. (Fig. 28)
- Any 1923: el 27 de maig arriben les noves andes de plata per a la Puríssima, realitzades pels germans Polo i els relleus laterals per Amador Sanchis.
- Any 1929: se celebren festes per la commemoració del 75 aniversari de la Proclamació del Dogma.
- Any 1936: va desaparèixer la Puríssima i l'Església es va convertir en magatzem. Abans d'aquests fets, a l'interior de l'arc d'entrada de la Capella a la nau de Santa Maria, existia la còpia de la Bula Pontifícia que es feia constar l'agregació canònica de la Capella a la Basílica Lateranense de Roma.
- Any 1939: al finalitzar la Guerra Civil es va començar a restaurar la Capella. L'altar modern va ser obra de Carlos Tormo, així com tota la pintura i daurats nous d'aquella nau.
- Any 1942: es va beneir la nova imatge de la Puríssima en la Plaça de la Concepció, feta per l'escultor Devesa, de València. El croquis i modelatge per a l'obra ho va realitzar Carlos Tormo. La plata utilitzada va ser donada pels veïns d'Ontinyent, un total de 22 kg.
- Any 1954: any Jubilar i Coronació. El 23 de maig es va recordar la entrada de la Patrona en una carreta de bous i quatre dies després es va coronar la Imatge.

4. 3. EL CAMPANAR DE LA VILA

A continuació s'adjunta la informació que consta al Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià respecte el campanar de la Vila.

- Campanar de la Vila (Referència: 329)

Època de construcció: 1598-1890

Descripció: Torre campanar situada darrere del presbiteri, desviada de l'eix major de la nau. Construïda en diverses etapes, s'iniciaren les obres en 1598 concluint-se en 1601 fins el cos de campanes. En 1745 s'inicia el quint cos, però en 1748 un terratrèmol destrueix part del sext cos. En 1870 es restaura l'antic rellotge, i en 1890 es restaura l'últim cos i es col·loca l'actual remat o fanal de ferro fos. Destaca la seua alçada de 65,81 m.

Protecció: El temple té la condició de Bé de Rellevància Local segons la Disposició Addicional Quinta de la Llei 5/2007, de 9 de febrer, de la Generalitat, de modificació de la Llei 4/1998, d'11 de juny, del Patrimoni Cultural Valencià (DOCV Núm. 5.449 / 13.02.2007). En conseqüència, les intervencions en les campanes han de ser comunicades a la Direcció General del Patrimoni Cultural Valencià adjuntant el projecte prèviament a l'inici dels treballs.⁴⁹

4.3.1. DE LES ANTERIORS TORRES FINS L'ACTUAL CAMPANAR

L'actual Torre de Campanes de l'Església de l'Assumpció de Santa Maria, coneguda a Ontinyent com a "*Campanar de la Vila*" és la tercera de les torres que aquest temple ha tingut. Del primer d'ells, derruït cap el 1535, sols queda un discutit basament de planta octogonal a la Plaça de la Vila.⁵⁰

La primera torre estava situada junt la façana nord de l'Església, a la dreta de la Porta del Bon Pastor. Aquesta es va demolir l'any 1535 al construir les capelles laterals adossades a la nau principal que donen a la Plaça.

El segon campanar, d'escàs valor artístic, estava situat vora l'àbsis, a la part dreta de l'Altar Major, sobre la costera del Regall. El 1659 es va estudiar la possibilitat d'enderrocar-lo, per la seua poca qualitat i el perill que comportava, cosa que no es faria fins 30 anys després per motius econòmics. El 1683, en el moment en què es procedia al despenjament de les campanes, va caure tota l'estructura que restava junt el sostre gòtic de l'Altar, que es va haver de reconstruir ràpidament. A causa de fenòmens meteorològics i el terratrèmol que es va produir per aquelles dates, la torre perillava d'enfonsar-se.

Una comissió d'entesos van aconsellar el 24 d'agost del 1659 la construcció d'un nou campanar en el lloc ara ocupat per la Capella de Sant Dimes, al costat del Cantalar de la Bola (les antigues muralles), i a sobre el carrer de la Magdalena (barranc del Regall). El 14 de març de 1689 s'inicia l'obra amb la demolició de tres cases al C/ de la Magdalena. Una vegada realitzats els ciments es reforça la base amb un contrafort, visible actualment pel

⁴⁹Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià

⁵⁰ Informació adaptada de la pàgina web: www.ontinyent.es

l’enderrocament de les cases adjuntes al campanar.

En el transcurs de la Guerra de Successió, el Campanar va ser mig oblidat. En sessió del 5 de maig de 1705 assenyalaven la urgent necessitat de construir el remat final del campanar, amb l’objectiu de col·locar en el seu cos el rellotge. Per tal de rematar l’obra, i per motius tant estètics com de seguretat, els Elets van considerar la construcció de quatre pilars per sostenir la Campana del Rellotge, i un últim cos en forma de "mitja taronja" cobert amb una teulada de ceràmica vidrada, tal i com pot trobar-se en la major part dels campanars valencians de l’època.

Amb la Guerra de Successió, Ontinyent va ser ocupat per més de 3000 soldats de l’arxiduc Carles el dia de Nadal de 1706. El gran nombre de ferits de la fatídica Batalla d’Almansa arribaren a Ontinyent i se’ls va atendre en Hospitals sostinguts per la caritat pública. Aquest fet repercuteix en la marxa de les obres del campanar de Santa Maria, les quals es paralitzen.

El 24 de gener de 1745 el mestre d’obra Vicent Insa resulta ser el millor postor de la subhasta realitzada per tal de rematar el campanar; on consten les següents indicacions⁵¹ :

Concloure el tram de barana que faltava fer en la terrassa de les campanes. Col·locar piràmides, jarrons, motlures als cornisaments llaurades amb pedra de la Cantera de Missalgar o del Pantà, i guix de Vallada. La resta de l’obra seria de rajols a imitació de les pedres, quedant l’interior tot ben entonat i ensamblat. Sobre el primer mig cos s’alçava la cúpula o mitja taronja amb una alçada de 18 palms coberta de rajols o teixes ben esmaltades i brunyides i damunt la mateixa s’assentaria “l’arbre de la Creu” o “veleta” amb base una bola de coure. La campana del rellotge s’ubicaria al primer cos, com està actualment i el termini d’obra havia de ser d’un any.

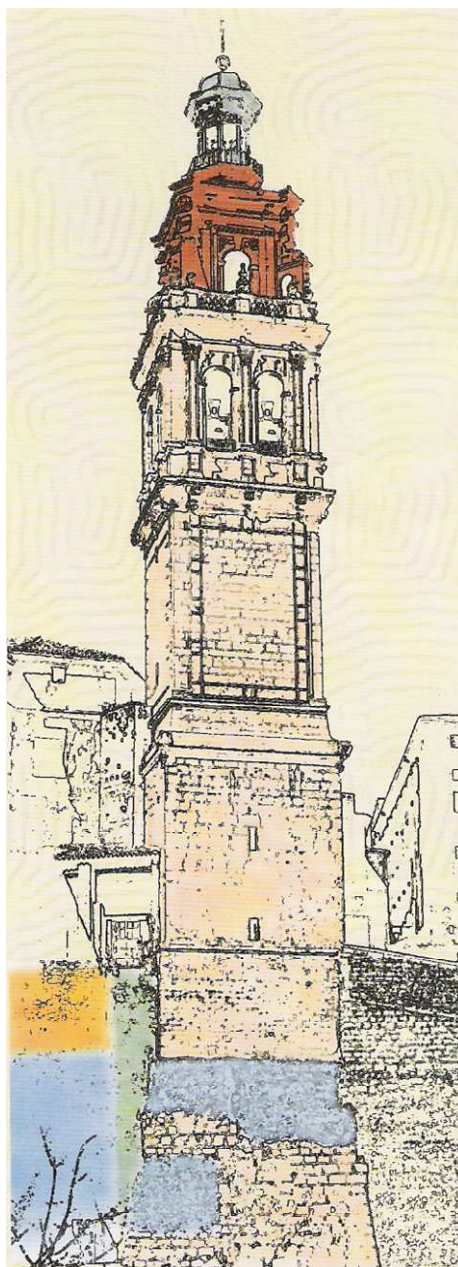
Arrels el 50 aniversari del Dogma de la Puríssima, es col·loca una làpida de pedra. A l’angle superior esquerra i a l’inferior dreta, està l’anagrama de Maria i l’escut d’Ontinyent. Als altres dos cantons hi ha dos caps d’àngel. Es llig el següent: *“REGINA SINE LABE ORIGINALI CONCEPTA, ORA PRO NOBIS. La muy noble ciudad de Ontenient consagra este recuerdo de amor a Su Celestial Patrona en el Quincuagésimo Año de la proclamación del Dogma de su Concepción Inmaculada. ANNO DOMINI MDCCCIV (1904).”*(Fig. 28)

⁵¹ Bernabeu Galbis, Alfred. “Historia y anécdota del campanario de Santa Maria de Ontinyent”, Edita la comissió de publicacions “La Nostra Terra”, 1988

Un llamp va destrossar aquest cos el 26 de maig del 1859, i les runes no s'enderrocaren per falta de diners fins que una ordre del Governador Civil va obligar, la demolició 6 anys després⁵². Però A. Bernabeu no cita res respecte a aquesta ordenança, sinò que realitza tan sols una descripció dels desperfectes.

A la dreta d'aquestes línies tenim una imatge del campanar d'Ontinyent, en el qual podem distingir el que queda de les anteriors torres; col·lorejades en diferents tons:

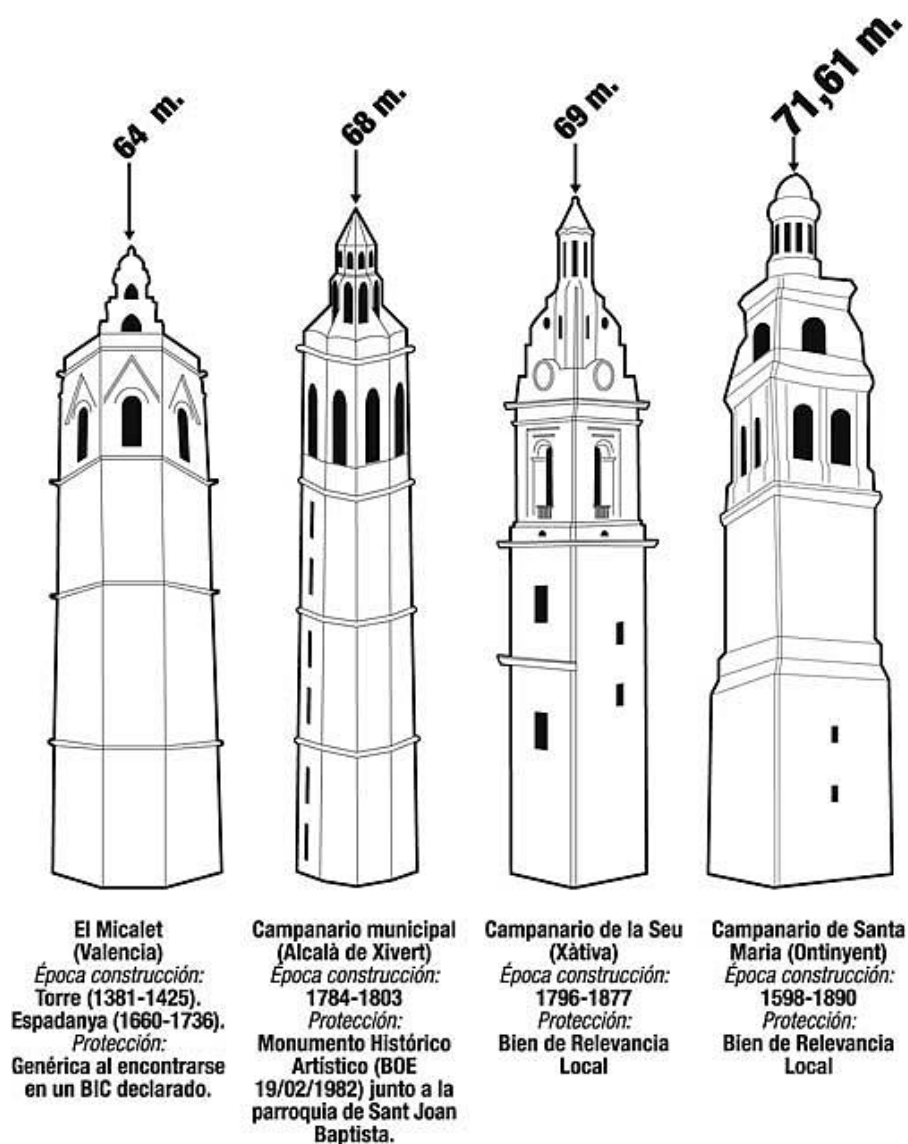
- El blau clar de la part inferior esquerra assanya l'arquitectura del S. XIII i XIV.
- El taronja el que pertany als segles XV i XVI.
- El color cru-rosenc la construcció del S.XVII.
- El marró fosc del cim correspon al S.XIX.
- El verdós assanya les obres durant el S. XX.

El 1880, l'alcalde Francisco Osca es va entrevistar a Madrid amb el diputat ontinyentí Lluís Maians Enríquez de Navarra, qui li va proposar una subscripció popular, millor que una demanda de subvencions al sol·licitat rei Alfons XII. I així fou com es va construir un fanal modernista, muntat directament sobre el cos de la Campana de Foc. La restauració definitiva (en alçada) es va acabar el 16 d'octubre del 1892. La torre es va convertir en una de les més altes de les nostres comarques.

⁵² Informació adaptada de la pàgina web: www.ontinyent.es

A continuació, una comparativa entre el nostre campanar i altres torres de gran rellevància de la Comunitat Valenciana.

Imatge 2. Comparativa d’alçada del Campanar de l’Església amb altres recursos de la Comunitat Valenciana

Ja en el segle XX, el Campanar va patir les conseqüències de la Guerra Civil. Totes les campanes excepte la de Foc, la Petra i el Santíssim⁵³, foren baixades i emprades com a material de guerra, o venudes després... i el Campanar va aprofitar com alimara per assenyalar la presència d’avions bombarders. En el transcurs de la Postguerra es reposaren les campanes ben poc a poc, fins aconseguir un conjunt de qualitats prou diferents. Però l’any 1979, i per falta de campaners, van ser electrificades les sis campanes voltejadores grans, amb una incoherent substitució de les truges de pedra i

⁵³ Consultar Annexe III per ampliació d’informació respecte a les campanes.

fusta per unes de metall mal equilibrades, que s'han mostrat com a molt perjudicials per la salut de les campanes i del mateix campanar. Aquest procés va arraconar les campanes menudes i va motivar l'oblit dels vells tocs.

El 1983 es van enderrocar les cases que, al Regall, obstaculitzaven la visió de la torre, deixant al descobert el contrafort de reforçament i un llenç de muralla amb elements del segle XIV.

5. AFLUÈNCIA DE TURISTES AL NUCLI HISTÒRIC D’ONTINYENT

Segons l’anàlisi de les estadístiques facilitades per l’Oficina de Turisme d’Ontinyent, passem a descriure l’afluència de turistes durant l’any 2006 i 2007 a la ciutat d’Ontinyent, així com els grups que han visitat l’església de Santa Maria i el Barri de la Vila.

Any 2006

Respecte a les estadístiques anuals que s’han aconseguit, s’especifica l’afluència de visitants al nucli històric de la ciutat, el nombre de persones en general que s’apropaven a l’oficina de turisme per tal de demandar algún tipus d’informació per visitar la ciutat, siga a través de les visites guiades, siga de manera lliure.

Aquestes són les dades que s’han pogut observar respecte el flux de demanda:

Entre els mesos d’abril i setembre es va experimentar el major nombre de visitants, oscil.lant entre 1.100 i 1.700 turistes. Però destaca clarament agost amb 1.925 turistes respecte a la resta de mesos.

Gener, febrer, març i maig, per aquest ordre, van ser els mesos de l’any en els que un menor número de visitants es van rebre a Ontinyent.

El mes en el que més afluència es va tenir va ser agost, amb un total de 1.653 persones, probablement per la celebració de les Festes de Moros i Cristians a finals del mateix mes. A continuació, trobem també una gran quantitat de visitants en octubre, en concret 1.606 visitants.

Durant el mes de juliol un total de 1.321 van passar per la nostra ciutat, mentre que 1.271 durant abril, desembre amb 1.203, 1.129 al novembre i finalment 1.053 turistes en setembre.

Pel que fa als visitants de procedència nacional, el grup més nombrós va ser el pertanyent a la Comunitat Valenciana amb un total de 6.603 turistes, seguits pels de procedència local, ciutadans d’Ontinyent, amb 4.230 turistes. En tercer lloc trobem visitants catalans i madrilenys, per aquest ordre; amb 265 i 207 persones respectivament.

Si observem les dades respecte a la procedència internacional, destaca l’afluència de turistes britànics, francesos i alemanys; amb 630, 183, i 93 visitants

respectivament. El tipus de demanda era, amb gran diferència, informació local, seguit de transports, festes populars i rutes de senderisme i Turisme Rural.

Finalment, 95 persones van gaudir de les visites guiades pel centre històric: La Vila i l’església de Santa Maria.

Any 2007

Durant l’any 2007 el número de visitants de la Vila i l’església de Santa Maria va augmentar considerablement. Dels 95 en 2006 va passar a 140 visitants. Com a l’any anterior, el tipus d’informació demandada va ser la referent a informació local en primer lloc, que en aquest any va augmentar en 435 demandes; clarament diferenciat de la resta. Però si anteriorment el segon, tercer i quart lloc l’ocupaven festes populars i rutes de senderisme i Turisme Rural; ara prenen la paraula les Festes amb un augment de quasi 200 demandes, transports i turisme rural, seguits de rutes de senderisme.

Amb allò que respecta al flux de la demanda, els mesos de major afluència van ser els agost i octubre amb gran diferència. Ja que es va experimentar una afluència de 1.653 i 1.606 turistes respectivament. Aquestes dades contrasten amb les de l’any passat, ja que disminueix l’afluència en 300 visitants aproximadament però que es reparteixen entre els mesos d’abril i octubre. Aumenta així el termini de visites durany més mesos i ja no es centralitza la demanda en un sol mes, com succeïa en 2006.

Pel que fa als llocs d’origen dels turistes, no varia en relació a l’any anterior; ja que de nou, el grup més nombrós va ser el pertanyent a la Comunitat Valenciana seguit pels de procedència local un total de 6.391 turistes i 4.321 respectivament. En tercer lloc trobem visitants catalans amb 303 i madrilenys amb 238 persones turistes.

Si observem les dades respecte a la procedència internacional, destaca l’afluència de turistes britànics, francesos i d’Amèrica del Sud; amb 618, 175, i 99 visitants respectivament. El tipus de demanda era, amb gran diferència, informació local, seguit de transports, festes populars i rutes de senderisme i Turisme Rural.

Gener 2008 – Juny 2008

Pel que fa a l’any 2008 únicament es farà un anàlisi de dades des de gener fins juny amb lo referent a la visita a la Vila i l’Església de Santa Maria

d’Ontinyent per grups de turistes. No es plasmarà tampoc el flux de la demanda com els anteriors casos, ni el tipus de demanda que amb més freqüència s’ha demanat, ja que no s’han obtingut les estadístiques corresponents.

A continuació tenim les dades obtingudes al respecte:

El número total de persones que han visitat el nucli històric de procedència internacional, ha anat augmentat mes a mes.. El mes de maig és quan més afluència de visitants ha rebut la Vila amb 668 persones i el que menys 50 en gener.

Pel que fa als grups de turistes de procedència nacional, el nombre de visites és molt semblant a la dels internacionals. El mes de maig és el més concorrit amb 668 visitant i 50 en gener. El número de visitants augmenta considerablement amb el pas dels mesos.

Amb aquestes dades, es pot afirmar que el Turisme Cultural a Ontinyent augmenta en majors porporcions a mesura que passen els anys. I que cada vegada més, els ciutadans d’Ontinyent s’interessen més pel seu patrimoni històric-artístic.

Una nova proposta cultural s’ha dut a terme des de l’any 2008. És la ruta morocristiana, realitzada el mes d’agost durant 3 dies de la Setmana Gran de Festes (celebrades del 22 al 25 d’agost). Aquesta iniciativa va ser proposada per la Societat de Festers del Crist de l’Agonia, amb el suport de l’Ajuntament. En aquesta ruta en van recrear les passes del Rei en Jaume I quan el 1244 va conquerir la Vila d’Ontinyent. Un total de 115 persones s’interessaren per aquesta ruta, que recorria la Vila, un passeig pel llit del Riu Clariano i finalitzava al Museu Fester⁵⁴.

No cap dubte que Ontinyent és el lloc de destí escollit per un gran nombre de turistes i que aquests van en augment de forma paulatina. Unes dades clarament positives per a que el patrimoni històric-artístic d’Ontinyent perdure en el temps.

⁵⁴ El Periòdic d’Ontinyent, dissabte 6 de Setembre de 2008. “*El Rastro de Jaume I en Ontinyent*”

6. CONCLUSIONS

Una vegada finalitzat l’anàlisi històric i artístic del recurs turístic l’Església de Santa Maria – i en conseqüència el Barri de la Vila – hem pogut comprovar que el patrimoni d’Ontinyent té una gran riquesa artística i sobretot històrica.

Un clar reflexe d’aquest fet, és la quantitat de turistes que rep el recurs any rere any arrels la tasca desenvolupada per l’Oficina de Turisme d’Ontinyent.

Amb la posada en marxa de projectes diversos com *Obrim les portes de la Vall*, on es realitzen rutes culturals per diverses ciutats veïnes (entre aquestes Ontinyent), visites guiades específiques durant la Setmana Gran de Festes pel casc històric i altres associacions alienes a l’Agència Valenciana de Turisme, el recurs turístic Església i en conseqüència el Barri de la Vila, s’ha posicionat fermament en un dels recursos culturals més visitats pels turistes.

La ciutat comença a fer-se renom tant nacional com internacionalment, i açò queda patent en un progressiu augment de visitants q s’interessen pels nostres béns culturals. La divulgació i la informació que se li està donant permet una major “conciència cultural” en els ciutadans i visitants que afavoreix la demanda .

S’ha demostrat amb el present treball que l’Església de Santa Maria d’Ontinyent i la Vila , declarat Conjunt Històric Artístic, aporta els elements necessaris per a que els turistes valoren altament aquest recurs.

7. ANNEXES

I. EL PALAU DE LA DUQUESA D’ALMODÒVAR

A- INTRODUCCIÓ

El Palau de la Vila o Palau de la Duquesa d’Almodòvar es tractaria d’un edifici públic i d’ús militar. La primigènia ciutadella emmurallada d’època andalusina o mussulmana, a mode de bastió o alcàsser assentat sobre el vèrtex nord-oest del recinte de la Vila, patirà profundes transformacions amb l’ocupació cristiana a l’any 1244. Tindria una extensió superior al que en l’actualitat constitueix el seu perímetre.

Aquest castell servia per la defensa de la part de ponent de l’antiga Vila d’Ontinyent i després es va convertir en residència Reial, després de la seua reconstrucció durant el regnat de Jaume II. Amb el pas del temps, perduda ja la seua condició defensiva, la casa-palau va passar a mans de la família dels Blasco, una de les filles dels quals, Jerònima, va contraure matrimoni amb un fill del Compte de Carlet, per la qual cosa l’immoble va passar a ser propietat dels Castellví. En aquesta casa es va allotjar el general del governador del Regne de València en una de les seues visites a Ontinyent, així com també la infanta Margarida d’Àustria, filla de Felip IV i Marianna de Neoburg quan, acompanyada de la seua comitiva, es dirigia al Port de Dénia per embarcar-se cap Alemanya, on havia de contraure matrimoni amb l’emperador Leopold.

Ja en el segle passat aquest palau, junt a altres béns, van passar a ser propietat de Josefa Català de Variola, duquesa d’Almodòvar qui, a la seua mort en l’any 1814, va deixar la seua fortuna als orfes i per a finalitats socials i culturals.

B- HISTÒRIA

Durant l’inici, el Palau es va preservar en gran mesura però es va anar modificant durant el segle XIII, segons les necessitats dels dos poders que es repartiràn la seua titularitat ; el reial i el municipal.

Una part del recinte serà d’ús defensiu, una de les torres amb les quals contava servirà com a primera seu de l’aparell administratiu i polític municipal de l’època. L’altra part serà objecte d’una profunda transformació amb la construcció de la plaça del castell, sobre la qual s’establirien els serveis públics bàsics: la seu de la cort o tribunal de la magistratura del justícia, la carnisseria, pescateria i posteriorment habitatges dels verguers i veterinari.

La Corona preservarà una part del perímetre per al seu ús exclusiu. En aquest moment es tracta d’una residència reial d’ús molt esporàdic. Jaume I, Pere el Gran i Jaume II potser sojornaren en aquest palau. Es van produir reformes en 1315, on es constata un ús privat a favor de Berenguer Roca, veí d’Ontinyent a canvi del seu manteniment. L’any 1344 el beneficiari passa a ser Miquel Valero.

Aquest ús residencial continuarà fins el segle XV, quan pertany a la família dels Blasco. Es tracta d’un dels llinatges principals de la Vila, els quals seràn titolars i adquiridors de la plena propietat.

A finals del Quatre-cents principis del Cinc-cents es construeix la Casa del Consell, sobre la torre medieval que protegia l’accés al Portal del Mirador, després es produeix el canvi d’ubicació de l’almodí. El trasllat de les carnisseries, de la Casa de la Cort (seu del Justícia i la construcció el 1578 de la llotgeta del Mostassaf marcaràn el penúltim moment del procés de canvis. Tot açò deixava sense ús les antigues dependències públiques ubicades al voltant de la plaça del Castell. A partir del segle XVII comença a ser preferible la residència al raval, que no a la Vila.

Al llarg del segle XIX el casalot anirà perdent progressivament l’ús residencial. Segons els registres d’amillament al 1862, encara estava vinculat a la testamentaria de la duquesa d’Almodòvar. Poc després i fins el moment de l’adquisició per part de l’Ajuntament d’Ontinyent, serà dividit en diversos habitatges de lloguer.

En les primeres dècades del segle XX es va produir un incendi que va afectar l’ala de llevant, per la qual cosa es produeix una última reforma (amb la desaparició d’aquesta part de l’edifici) que ajuda a entendre la fisonomia actual.

C- DESCRIPCIÓ DEL PALAU

Situat en l'angle nord-occidental de la Vila, es tracta d'un edifici que forma part del contorn exterior de la Vila i limitat en tot el seu costat septentrional pel barranc del Riu Clariano, flanc sobre el qual s'assenten potents estructures voltades per tal d'aconseguir el seu aterrament.

La planta fins a principis de segle en forma d' "U" i ara en "L", fa cantonera al SE amb la plaça de Sant Roc i el C/ l'Església. Estructurat al voltant d'un pati descobert, l'accés es realitza per un ampli vestíbul situat en una d'aquestes ales laterals. La façana de ponent s'emmarca entre dos volums verticals, a manera de torres que flanquegen el cos central amb arcs, rematat per una pèrgola, ja desapareguda.

Les bases dels murs que recauen cap a l'oest tenen en alguns trams quasi dos metres de grossor, ja que en realitat estàn doblats a l'haver-se afegit en època moderna un altre mur al preexistent. A ambdós costats són interromputs per les dues torres de caràcter defensiu. En la plaça de San Roc s'obri la portalada principal del palau construïda en pedra picada amb llinda adovellada, damunt la qual hi ha una cornisseta motllurada.

A l'interior del palau, el vestíbul es troba sostingut per un gran arc rebaixat de carreus, en la clau del qual es troba un xicotet escut corresponent als Blasco, donant pas al pati interior d'estil gòtic o tardogòtic, amb una escala oberta com a element més definitori de l'espai. Per la banda de llevant aquest pati resta obert a l'hort, el qual queda tancat per un mur que el separa del C/ de l'Església, mentre que pel nord es trobava tancat per un ala de l'edifici que es va ensorrar cap a principis del segle XX, que actualment es troba descobert. Per l'extrem oriental de la terrassa s'accedeix als denominats soterranis que, amb un desenvolupament lineal, paral·lel a l'eix septentrional de l'edificació, s'obrin al riu, constituït en realitat pels elements sustentadors de la terrassa, flanquejats per dos grans contraforts, el més occidental dels quals va ser destruït amb la construcció del Pont de Santa Maria. Aquests elements arquitectònics, són a base de voltes de canó i grans arcs de mig punt de rajola i maçoneria, amb un altre gran arc diafragmàtic de carreus i una galeria en rampa, de coberta ogival, que configura el seu accés oriental.

Les successives reformes que ha patit l'edifici amb el pas del temps fa que les seues façanes oferisquen hui una imatge eclèctica, amb una disposició

d’obertures molt variable. La façana principal del Palau té la portalada al costat oest, i en parts de la primera planta, obertures molt llurades, de pedra treballada, sobretot a l’angle sudoriental. A més a més, hi ha senyals d’haver tingut finestretes germinades gòtiques o coronelles, situades al damunt i al llevant de la portalada. El remat superior és d’obertures d’estil pre-renaixentista, en algeps. Aquesta arqueria va ser en part destruïda per reducció d’aquesta façana, en ampliar-se el cos lateral de l’edifici. La façana ponent, que dona cap al Carril, presenta un cos central flanquejat per les dos torres. Aquest cos entre torres es compon de tres grans arcs de mig punt en la base; tres obertures, simètriques als arcs, en la primera planta, i s’arrematava amb una terrassa coberta, que contenia un sòcol de taulellets del “mocadoret” en vert i blanc, actualment desapareguts.

Dins el Palau de la Vila hi havia àmplies sales, sobretot en el pis noble, però la major part de les estances van ser successivament reestructurades. Tanmateix el colp definitiu el va rebre cap a mitjans del segle XX amb les reformes per tal d’arrendar els espais com a vivendes semiindependents, posteriorment abandonades, amb el consegüent deteriorament general.

II. LA IMATGE DE LA SOLEDAT

ANÀLISI RADIOGRÀFIC DE LA IMATGE DE LA SOLEDAT DE MARIÀ BENLLIURE

A continuació, tenim l’Article d’Ignasi Gironés, publicat a la Revista *Almaig*⁵⁵; on es mostra l’estat de conservació de la imatge de l’escultor valencià.

En la restauració que es va fer de la imatge de la Soledat de Benlliure per les passades festes de Setmana Santa (any 2000), es va poder efectuar un estudi radiogràfic de la imatge. El propòsit de fer aquest estudi radica en la necessitat de recollir la màxima informació possible sobre l’estat de la peça i les seues característiques tècniques.

La Soledat de la Verge és una obra escultòrica realitzada en fusta i policromada amb una fina pel·lícula pictòrica. Les dimensions ón bastant considerables, ja que es tracta d’una escultura un poc més gran que el tamany real. Va ser realitzada per Marià Benlliure l’any 1944 i adquirida per l’Ajuntament d’Ontinyent.

Quan es va decidir dur a terme la restauració d’aquesta imatge religiosa, es va començar amb un estudi previ que incloïa fer exploracions de diversos tipus.

Gràcies a la col·laboració i disponibilitat de l’Hospital General d’Ontinyent, es va poder realitzar un estudi radiogràfic complet de tota la imatge. A través de les radiografies efectuades a la imatge, s’ha fet un recorregut per dins d’aquesta i s’ha obtés una informació respecte a tres aspectes de l’obra: primer es coneix la estructura interior de construcció de la imatge, amb açò s’identifica la tècnica constructiva de l’autor i finalment es fa poder fer una revisió d’algunes patologies.

L’obra està composta per taulons de fusta allargats i encolats entre sí i ordenats de manera vertical. S’òbserven les unions entre aquestos, els quals constitueixen tota la massa material de la Soledat. No es tracta d’un tac de fusta massissa, sinò que el volum apareix a partir de la unió d’aquestos taulons.

⁵⁵ Gironés, Ignasi. Revista “Almaig” N°16, Edita la comissió de publicacions “La Nostra Terra”. Any 2000

Amb motiu d’açò es localitza clarament en la radiografia lateral del cap on està la mascareta. Es veu la marca que provoca la unió entre la mascareta i la resta de la fusta del cap i els cabells.. Açò intensifica un aspecte rellevant respecte a la tècnica de construcció de Benlliure, el qual no utilitza ni ulls de cristall ni elements en la boca. En esta radiografia no apareix cap orifici bucal en el qual és normal trobar elements com la llengua o les dents. L’autor talla aquestes parts del rostre directament en la mateixa fusta de la mascareta.

Un altre aspecte que cal mencionar és el que s’ha localitzat en les radiografies respecte al sistema de construcció: és el fet de no trobar cap buit entre els taulons. Normalment és comú deixar buits entre taulons que quedaven completament en la part de dins de la figura, i que no eren tallats, per poder llevar pes a l’escultura. En aquest cas tampoc es veu açò; uns taulons es disposen directament sobre altres i fan la figura completament compacte i massissa internament.

En canvi hi ha dos elements dignes de ser comentats per la manera en què s’han resolt constructivament. Un és el braç dret, el qual està separat del cos. Ací es va emprar un tauló llarg de fusta on està tallat el braç i la mà. Aquest tauló està unit al cos per la part del cap de la fibra de la fusta, part per la qual les unions queden molt debilitades a causa del poc contacte entre les superfícies i els moviments que aquestes provoquen entre sí. Així que es realitza un gros cabiró de fusta de secció rodona que està insertat mig en el tauló del braç i mig en el tauló corresponent del cos. També es veu clarament que aquesta unió està reforçada per un parell de claus de ferro.

L’altre element per comentar és la sol.lució adoptada en col.locar la cabellera de la Soledat. En la part inferior, les puntes del cabell estàn separades de l’esquena. Corresponen a un taulell de fusta acoblat a la part posterior del cap quedant enlairat. Aquest taulell està clavat amb un rastre de claus metàl.lics i un parell de menuts cabirons de fusta.

Per últim, el darrer aspecte que s’ha volgut comprovar a partir del diagnòstic radiogràfic és el que fa referència a l’estat de conservació intern. No s’han localitzat infeccions internes greus de xilòfags en els nivells de la figura. Sols s’ha de fer un comentari sobre l’estat de les unions entre els taulons. Aquests, pel pas del temps i pels canvis higroscòpics, es mouen i se separen poc a poc. Hi ha algunes parts on ja ha començat aquest moviment, el qual és estable dins la problemàtica, però pot ser la via d’una futura patologia.

III. LES CAMPANES DE LA TORRE I LA COLLA DE CAMPANERS D’ONTINYENT

A- LA COLLA DE CAMPANERS I EL CAMPANAR DE LA VILA ⁵⁶

El 1994 comença l’activitat de la COLLA DE CAMPANERS D’ONTINYENT , actual cuidadora i administradora de la torre baix la direcció de l’Arxiprestal Parròquia de l’Assumpció de Santa Maria. L’objectiu és fer sonar els tocs que poc a poc s’han recuperat, així com de la restauració de les campanes i del Campanar, Monument Nacional, com el barri i el temple que l’acullen, des del 1974. S’han realitzat moltes tasques al llarg d’aquests últims dotze anys de nova vida campanera; com el fet de recuperar els vora cinquanta tres tocs tradicionals de campanes, la restauració de nou de les onze campanes i la creació, junt a una nova matraca l’any 2005, d’una nova campana mitjana dedicada als Sants de la Pedra, estrenada el desembre de 2006 fent el conjunt més nombrós en campanes de la diòcesis de València.

B- DOCUMENTACIONS DE LA TORRE

EL RELLOTGE

El Rellotge data de 1972, éssent el més gran del tres que es conserven a la ciutat i únic en funcionament.

→ → → →

⁵⁶ <http://www.campaners.com/php/campanes1.php?numer=329>

LA MATRACA

Les matraques, també conegudes com "TREBANELLES", és una gran caixa de ressonància feta amb fusta i amb forma de creu grega i un pes de 29 kg. Emet un sò sec colpejat pels seus dotze carraus o martells, han estat restaurades per la colla de campaners el 1998.

→ → → →

EL ROTGLE

Hi ha un rotgale de ferro forjat

← ← ← ←

C- TOCS, VOLS I REPICS

Segons Conveni General establert el mes de maig de 1998 entre la Colla de Campaners d’Ontinyent, l’Arxiprestat d’Ontinyent i l’Ajuntament de la ciutat, es detalla la tipologia dels Tocs, vols i repics del campanar Major de l’Arxiprestat, el Campanar de la Vila⁵⁷ i que s’interpreten d’acord les circumstàncies tant religioses com civils. Al llarg d’aquest dotze anys i d’acord el sentit i la realització dels mateixos s’han realitzat diverses modificacions presentant aquest llistat definitiu com a element patrimonial i històric de la cultura de la ciutat:

TIPUS DE TOCS A MORT

- 1.-MORT D’HOME. (3 drangs, 3 campanes).
- 2.-MORT DE DONA. (2 drangs, 3 campanes)
- 3.-MORT D’ALBAT. (Campana dels Albadets, cançó del cel)
- 4.-TOC A MORT ANTIC, CONEGUT COM A TOC DE MORT A RIC. Combinació de 4 drangs i 4 campanes).
- 5.-MORT DE MONJA, FRARE O CÀRREC LITÚRGIC. (5 drangs, 5 campanes).
- 6.-MORT DE RECTOR. (6 campanes, 6 drangs).
- 7.-MORT DE PLEBÀ. (7 campanes, 7 drangs).
- 8.-MORT DE BISBE NATURAL DE LA CIUTAT, RECTOR DE LES PARRÒQUIES DE L’ARXIPRESTAT O ALTRA REPRESENTACIÓ RELIGIOSA. (8 drangs, 8 campanes).
- 9.-MORT D’ARQUEBISBE. (9 campanes, 9 drangs).
- 10.-MORT D’ALCALDE, FILL PREDILECTE O DE FILL ADOPTIU. (Toc a fi).
- 11.-MORT DE REI. (10 drangs, 10 campanes amb volteig del Ximbolet).
- 12.-MORT DE PAPA. (12, 24 o 36 drangs, 12 campanes amb volteig del Ximbolet.)
- 13.-ALTRES MORTS REIALS. (Toc a fi especial).
- 14.-MANIFESTACIÓ DE DOL OFICIAL. (Mig vol de la Puríssima).
- 15.-TOC DEL DIA D’ÀNIMES – MIG VOL.

⁵⁷ <http://www.competic.es/colladecampaners/historiadelstocs.html>

TOCS DE CRIDA ORDINARIS I FESTIUS

16.-TOC DE L’ALBA, ÀNGELUS I AVE MARIA ORDINARI. (Sols amb tres tocs de la campana Petra).

17.-TOC DE L’ALBA, REPIC DE LA MARIA.

18.-TOC DE L’ÀNGELUS FESTIU.

19.-TOC DEL CAPVESPRE O AVE MARIA. (Cançó quinzet gran, quinzet xicotet).

20.-PRIMER TOC DE MISSA ORDINÀRIA. (Campanes de Combregars i Santíssim).

21.-SEGON TOC DE MISSA ORDINÀRIA. (Campanes de Combregars i Santíssim).

22.-TERCER TOC DE MISSA ORDINÀRIA. (Campanes de Sant Ignasi, Combregars i Santíssim).

23.-PRIMER TOC DE MISSA FESTIVA. (Campanes de Maria, Combregars i Santíssim).

24.-SEGON TOC DE MISSA ORDINÀRIA. (Campanes de Maria, Combregars i Santíssim).

25.-TERCER TOC DE MISSA ORDINÀRIA. (Campanes de Sant Ignasi, Maria, Combregars i Santíssim).

26.-TOC DEL ROSARI. (Campana de Santa Maria dels Albats).

27.-VOL DE LA PURÍSSIMA. TOC DE SABATINA. (Campana de la Puríssima).

28.-TOC DEL RETIR. (Campana de Sant Ignasi).

29.-TOC DE LES QUARANTA HORES.(Toc i Volteig de les campanes de Combregars i Santíssim).

30.-VOLS DELS SET DIUMENGES DE SANT JOSEP. (Volteig de les campanes de Sant Ignasi i Maria).

31.- “SOLO” DEL SANTÍSSIM. (Al Santíssim Sagrament, dedicacions al Cos de Crist i passió).

TOCS D’ORACIÓ I PREGÀRIES

32.- ROGATIVA DE MALALTS. (Campana de la Puríssima)

33.- ROGATIVA DE TRONADA. (Campana de la Puríssima)

34.- ROGATIVA A DOLORS DE PART. (Campana de la Puríssima)

TOCS EN LES CELEBRACIONS LITÚRGIQUES FESTIVES

35.- VOL GENERAL DE VESPRES I FESTA MENOR. (Volteig sense la campana Petra).

36.- VOL GENERAL SOLEMNE. (Volteig amb la campana Petra).

37.- VOL A GLÒRIA. (Volteig de totes las campanes al mateix temps).

38.- VOL DE DIJOUS SANT, DIA DELS COMBREGATS I CORPUS CRHISTI. (Paren totes les campanes en el transcurs del volteig, deixant com a solistes els bronces de Combregats i Santíssim).

39.- VOL DE PENTECOSTA. (Volteig general de Major a Menor en campanes).

40.- VOL DEL DIA DE LA PURÍSSIMA. (A la mitad del volteo general para la campana mayor Petra para dejar a La Purísima como importante)

41.- TOC DEL SERMÓ. (Toque de la Petra).

42.- TOC D’ELEVACIÓ. (Volteo de las campanas de Ximbolet y la Petra).

43.- TOC DE COMBREGATS.

44.- VOLS A GLÒRIA SOLEMNE. GLÒRIA DE NADAL I PASQUA FLORIDA.

TOCS ESPECIALS

45.- VOL DE LA SAGRADA FAMÍLIA. (Volteig de les campanes de Sant Josep, Maria i Jesús – Petra).

46.- “SOLO” DE LA PETRA. (A imatges i festivitats dedicades a Jesús, la Assumpció o Sant Pere de Verona).

47.- “SOLO” DE LA DE FOC. (Repiques especiales, Sepultura del Papa o Rei).

48.- REPIC DE PENTECOSTA, CORPUS, L’ASSUMPCIÓ I LA PURÍSSIMA. (Concert cerimonial de totes les campanes amb una duració de 30 min).

49.- TOCS EN MANIFESTACIONS DE DOL, MINUTS DE SILENCI O ALTRES ESDEVENIMENTS RELACIONATS. (Mig vol de les campanes segons la importància de l’esdeveniment, sempre partint de la campana patronal). (Si es recorda a una persona important o circumstància es pot interpretar el Toc a Fi)

50.- NOMENAMENT DE NOU PAPA O D’ARQUEBISBE. (Clandeig accelerat de totes les campanes i repic seguit d’un volteig general solemne).

51.- CORONACIÓ D’UN NOU REI O REINA.

52.- ENTRADA D’UN NOU PLEBÀ EN LA NOSTRA PLEBANIA. (Repic de Campanes i Tocs Solemnes).

53.- TOCS DE FINAL DE SEGLE. (Volteig solemne i "solos" de les Campanes Majors").

ALGUNS TOCS CURIOSOS

1.- Toc del Capvespre i Volteig del Corpus.

"Quinzet gran, quinzet xicotet". La xicalla d'Ontinyent cantava la cançoneta quan escoltava el toc de l'Ave Maria. Dos drangs anuncien una combinació feta amb les campanes dels Albats, Combregars (1941) i el Santíssim (1802), cada vegada més ràpida, fins que les tres batallades de la Petra (1881) donen per acabat el toc. Immediatament després, sonarà un volteig solemne de totes les campanes, que aniran afegint-se poc a poc, de menor a major, fins que totes roden a l'hora. Aquest serà el moment de parar totes les campanes grans i xicotetes per tal que les del Santíssim i els Combregars toquen com a majors i solistes. Pocs minuts després les campanes que s'han parat tornaran a voltejar mentre para el cant. Aquest toc només és sonat el Dijous Sant, la vespra de Sant Vicent i en Corpus.

2.- Repiquet de la Puríssima, Pentecosta, Corpus i l'Assumpció

El "Repiquet - concert" és el conjunt de tocs i repics que en el transcurs de més de mitja hora, i prèviament als tres vols generals que avisaran a Missa major, alegre el matí dels quatre dies més solemnes d'Ontinyent i de la diòcesis. Un concert cerimonial en el que participen les onze campanes del Campanar de la Vila. Està format per tres parts clarament diferenciades amb els tres previs avisos realitzats cada cinc minuts amb les campanes Sant Ignasi i Maria, és dona part a la introducció que realitza la campana major Petra en forma de mig vol. La part més important, és el difícil repic discontinu i creixent de totes les campanes. El desenvolupament del repic rau en el repic creixent i altern, les campanes formen una cançoneta en grups de dos, un cant que cessa amb la crida d'altra campana major que demana pas i pren el testimoni. Finalment, una sèrie de repics acordats amb les campanes majors, donen pas a la part final realitzada pel toc de l'Àngelus.

3.- Rogativa a Dolors de Part.

Res de més perillós antigament que un part. Podien morir fàcilment tant el nounat com la mare.... A Ontinyent, per tal d'evitar el perill, es demanava, amb aquest toc, al veïnat, que pregara a la Mare de Déu de Gràcia des del segle XVI, i a partir del segle XIX, a la Puríssima Concepció.

No podies deixar de pregar, com no, al famós Sant Ramon Nonat. Què no sabeu l'oració? Vicent Andrés Estellés té una versió ben curiosa: "Ai, Gloriós Sant Ramon Nonat, sols us demane que al remat, ixca tan dolç com ha entrat", i fem constar que de cants semblants encara se'n troben a la Vall d'Albaida....

4.- Toc a Foc. Toc general arreu.

És necessàriament un dels tocs més estesos a les nostres terres. En el transcurs d'un minut es fan un conjunt de batallades seguides, ràpides i escandaloses, que aprofiten com avís davant qualsevol perill que pugui amenaçar una població (incendi, aiguats, revolta, atac militar...). Sol ser emprada la campana de major sonoritat de cada torre, que no sempre és la més gran de les existents. Al campanar de l'Assumpció es fa sonar amb la Campana de Foc, 1563.

5.- Toc de l'Alba.

Quan el sol assoma per darrere de les serres del Benicadell i Mariola en els dies de festa gran, la campana dels Albats (1941) repica sola per tal de donar el bon dia als veïns. En acabar, la campana Petra (1881) farà el contrapunt amb tres batallades espaiades que acompanyen i marquen el moment per que, els veïns que ho desitgen, facen el primer prec del dia.

6.- Toc a Mort d'Albat.

Les campanes que sonen comunament aquest toc han acabat per prendre'l com a sobrenom. Aquest avís, molest i repetitiu, no ens assenyala massa tristesa, ans al contrari. Dins la mentalitat religiosa dels nostres avantpassats, el fet de la mort d'un Albadet, un infant que encara no havia fet el seu primer combregament, era en certa manera un fet de relativa alegria. Els familiars i amics s'autoconsolaven tot pensant que un angelet pujava directament al cel, i aquesta paraula, “cel, cel cel...” és la que cantaven quan escoltaven el toc de les campanes, a mena de curiosa petició.

7. Toc a Mort de Rei.

Es tracta d'un dels tocs més espectaculars i de més difícil interpretació dels de les comarques que envolten la Serra de Mariola: es volteja el Ximbolet (s. XIX), mentre les altres deu de campanes sonen deu drangs totes juntes, abans del conegut com a "toc a fi", que el seguia immediatament. La darrera ocasió en que sonà va ser per solemnitzar la mort del rei n'Alfons XII (1885) .

8.- Toc a Fi.

Si moria una persona important, o de possibles, era sonat el Toc a fi, un nom de doble fil, ja que indicava el final de la vida, però també la suposada “finor” del difunt. La mort podia igualar els veïns, però la societat s'entestava en fer ben visibles les diferències de classe i econòmiques. Es toca un seguit de drangs en els que la campana major, la Petra, només participa de manera alternada, ara sí, ara no... Encara es realitza, de manera exclusivament manual, i com homenatge, en cas de defunció d'alguna persona d'importància per la població.

9.- Toc de Matraca.

Divendres i Dissabte Sant, les campanes no poden sonar en senyal de dol fins el Glòria de la Resurrecció. A les nostres comarques s'acostumava a fer sonar unes matraques de campanar ben boniques i sonores. A hores d'ara són ben poques les que es conserven en actiu. Unes de les millor conservades i novelles són les Trebanelles de la Vila, d'Ontinyent (1920 les antigues i 2005 les actuals), Sant Francesc, Sant Carles Borromeo i el Monestir de la Puríssima Sang, de les poquetes que deixen anar el seu so molest, obscur i monòtonament familiar, junt a les Matraques de la Catedral de València. Malgrat tot, encara hi ha moltes, algunes d'elles preparades per a sonar, com les matraques de Bocairent, Ondara, la de la Catedral d'Orihuela i la preciosa Matraca de Novelda. Altres dormen el somni dels justos, podrides i desfetes, en espera de la resurrecció de la fusta, com és el cas de la Matraca de l'Olleria, o les Batzoles de Quatretonda.

10.- Vol a Glòria. General arreu.

El moment exacte de l'eixida o l'entrada dels patrons a l'església en una processó, o quan es canta el “Glòria” en una missa festiva, és marcat per un volteig de totes les campanes d'una torre a la vegada.

D- CONVENI I CLÀUSULES PER REALITZAR ELS TOCS

Aquest conveni sorgeix de la necessitat manifesta de cercar un consens satisfactori per tal de facilitar la tasca del toc de les campanes en ocasions assenyalades per la ciutadania d'Ontinyent que no siguen estrictament de caràcter religiós. Aquest fet parteix de dos criteris previs:

1- La Torre de Campanes de la Parròquia de l'Assumpció d'Ontinyent, és considerada com el símbol físic més important de la nostra Vila Reial. El seu nom popular, justament, “Campanar de la Vila”, fa referència històrica a la consideració de la torre com a pròpia i principal de la nostra població. La participació de les campanes com anunciadores i solemnitzadores de diversos fets d'importància social es troba abastament demostrada fins i tot abans de la construcció de la present torre, ja que hi ha documents abundants de l'emprament de les campanes amb caràcter d'avís religiós i cívic en el segon dels campanars existents a dita església. És més, la responsabilitat de manteniment del Campanar ha estat compartida secularment per ambdues institucions; l'Ajuntament és, o ha estat, tradicional propietari d'elements com ara el rellotge, les campanes del rellotge (almenys de la Campana de Foc des de

1563), el parallamps, el focus-far superior i, ara mateix l'enllumenament turístic.

2- Dins el procés de recuperació de la funció avisadora-solemnitzadora de les campanes del Campanar de la Vila, no s'ha assolit encara la funció simbòlica dels bronzes. Cal establir una guia que aprofite per acompanyar el protocol, tant de l'Església de l'Assumpció com de l'Ajuntament d'Ontinyent, que no lessione cap interès ni obriga la possibilitat de cap enfrontament, i que, especialment, clarifiqui i facilite la tasca dels campaners en aquestes ocasions especials, poc sovintejades, però sempre presents i, en ocasions, de difícil resolució.

Per aquests motius, la COLLA DE CAMPANERS D'ONTINYENT va realitzar l'any 1998 un primer pas i va suggerir les següents possibilitats protocol·làries, que oferim, primer, a l'estudi i consideració de la Parròquia de l'Assumpció, com a responsable del Campanar, i després als responsables de protocol de l'Ajuntament d'Ontinyent.

Les propostes aplicades són les que segueixen:

1.- La responsabilitat del toc de les campanes compet a la Parròquia de l'Assumpció. És per això que l'Ajuntament d'Ontinyent avisarà el senyor Plebà, sempre que hom desitge un volteig commemoratiu, almenys amb dues setmanes d'antel·lació, fora dels casos d'urgència manifesta, com ara davant la necessitat d'assenyalar una mort o bé en cas d'un fet d'alegria col·lectiva per la població.

2.- Aquests tipus de volteig o toc tindrà lloc sempre que el senyor Plebà, en nom de la Parròquia de l'Assumpció, done el seu vist-i-plau. En contrapartida, i al ser tocs extraordinaris, no establerts en cap consuetudina ni conveni, el sol·licitant abonarà les despeses econòmiques esdevingudes, tant a la parròquia com, segons allò establert en el conveni, als campaners.

3.- Una vegada otorgat el consentiment, es donarà avís immediat, tant per part del sol·licitant com també pels responsables parroquials, a la COLLA DE CAMPANERS D'ONTINYENT per tal que prepare el volteig o el toc. El temps d'avís serà d'una setmana en el cas dels tocs previstos i d'un dia en els imprevistos, la realització dels quals dependrà de la disponibilitat de campaners.

4.- **TOCS A MORT.** Els casos en que, protocolàriament, han de ser sonats tocs a mort són els següents: Mort de Papa, mort de Rei, altres morts reials, mort de Bisbe, mort de Plebà o d'explebà, mort d'Alcalde o d'exalcalde, mort de rector, mort de fill predilecte, mort de fill adoptiu i mort general.

5.- **MORT DE PAPA.** En el cas de l'òbit de sa Santetat el Papa, serà sonat el toc secular anomenat de "Mort de Papa", en el moment que siga coneguda la defunció, al migdia, d'eixe dia si l'òbit es produeix pel matí. Així mateix serà sonat aquest toc en el transcurs del soterrament del pontífex i, si té

lloc a la parròquia cap ofici religiós commemoratiu, amb anterioritat al mateix i en la forma tradicional dels tres avisos previs. No obstant, en el moment que l’Arquebisbat decreta un nombre determinat de dies declarats dol oficial, és penjaran les cordes de les campanes a l’exterior, és silenciaren totalment les campanes i sols anunciaran amb el respectius tocs a mort de Papa els tres tocs de salutació a la Mare de Deu, éssent suprimits per aquest toc solemne mentre dure el dol. La resta de celebracions com ara misses ordinàries, processons o actes religiosos seran interpretats amb la Matraca. En el moment en que Sa Santedat reba sepultura, es silenciaren totes les campanes de la ciutat i sols s’escoltarà la campana de Foc amb un ritme lent i pausat realitzat des del final de la cerimònia fins al soterrar.

Per tal de fer sonar aquest toc tant sols caldrà un avís del senyor Plebà als campaners.

6.- MORT DE REI. En el cas de la defunció de sa Majestat el Rei, serà sonat el toc secular anomenat de “Mort de Rei”, en el moment que siga coneguda la defunció, al migdia d’eixe dia si l’òbit es produeix pel matí. Així mateix serà sonat aquest toc en el transcurs del soterrament del rei i, si té lloc a la parròquia cap ofici religiós commemoratiu, amb anterioritat al mateix i en la forma tradicional dels tres avisos previs. No obstant, en el moment que l’Arquebisbat decreta un nombre determinat de dies declarats dol oficial, es penjaran les cordes de les campanes a l’exterior, és silenciaren de forma parcial les campanes i s’anunciarà amb el respectiu toc a mort de Rei el tercer toc de salutació a la Mare de Deu (el Capvespre), éssent suprimit per aquest toc solemne mentre dure el dol. En el moment en que el Rei reba sepultura, es silenciaren totes les campanes de la ciutat i sols s’escoltarà la campana de Foc amb un ritme lent i pausat realitzat des del final de la cerimònia fins al soterrar.

Per tal de fer sonar aquest toc caldrà la sol·licitud de l’Ajuntament i el permís del senyor Plebà.

7.- ALTRES MORTS REIALS. En el cas de la defunció d’un rei o reina consort, un príncep hereu o un infant o infanta, i a falta d’un toc específic d’anunci, serà sonat l’anomenat “Toc a Fi”, en el moment que siga coneguda la defunció, al migdia d’eixe dia si l’òbit es produeix pel matí. Així mateix serà sonat aquest toc en el transcurs del soterrament i, si té lloc a la parròquia cap ofici religiós commemoratiu, amb anterioritat al mateix i en la forma tradicional dels tres avisos previs.

Per tal de fer sonar aquest toc caldrà la sol·licitud de l’Ajuntament i el permís del senyor Plebà.

8.- MORT D’ARQUEBISBE O BISBE. En el cas de la defunció d’un arquebisbe de València o d’un bisbe valentí, serà sonat l’anomenat “Toc a Mort d’Arquebisbe”, amb les batallades prèvies en avís de la dignitat de la persona difunta, en el moment que siga coneguda la defunció, al migdia d’eixe dia si

l’òbit es produeix pel matí. Així mateix serà sonat aquest toc en el transcurs del soterrament i, si té lloc a la parròquia cap ofici religiós commemoratiu, amb anterioritat al mateix i en la forma tradicional dels tres avisos previs. No obstant, en el moment que l’Arquebisbat decreta un nombre determinat de dies declarats dol oficial, és penjaran les cordes de les campanes a l’exterior, és silenciaren les campanes i s’anunciarà amb el respectiu toc a mort d’Arquebisbe o el segon i tercer toc de salutació a la Mare de Deu (l’Àngelus i el Capvespre), éssent suprimit per aquest toc solemne mentre dure el dol.

Per tal de fer sonar aquest toc tant sols caldrà el permís del senyor Plebà.

9.-MORT DE PLEBÀ O D’EXPLEBÀ. En el cas de la defunció d’un Plebà de la Parròquia de l’Assumpció d’Ontinyent, serà sonat l’anomenat “Toc a Mort de Plebà”, amb les batallades prèvies en avís de la dignitat de la persona difunta, en el moment que es conega la defunció, al migdia del dia de la mort si l’òbit es produeix pel matí, quan es done per oberta la capella ardent i en la cerimònia del soterrament.

- Si la cerimònia del soterrament o els oficis lligats a aquest fet tenen lloc al temple de l’Assumpció, el toc serà interpretat al principi, en forma de tres avisos, i a la fi de l’ofici religiós. Es decretarà dol total al Campanar de l’Assumpció penjant les cordes a l’exterior de la torre i reemplaçant els tocs de Salutació a la Mare de Deu per aquest mentre no es done sepultura. Així mateix si es realitza qualsevol acte religiós que no siga el soterrament, s’anunciarà amb els respectius tocs de Matraca.

- Si la cerimònia del soterrament té lloc en altre temple, serà sonat el toc en el transcurs d’un quart d’hora abans del començament previst per la mateixa, acomplint el dol especificat anteriorment.

Per tal de fer sonar aquest toc en cas de mort de Plebà en actiu, serà suficient la voluntat dels campaners, en cas que la mort siga la d’un explebà, serà el Plebà qui done avís als campaners.

10.-MORT D’ALCALDE O D’EXALCALDE. En el cas de la defunció del Jurat en Cap de la nostra Vila Reial, serà sonat l’anomenat “Toc a fi”, al migdia del dia de la mort si l’òbit es produeix pel matí i per la vesprada al Toc de l’Ave Maria, en el moment de l’apertura de la capella ardent i en la cerimònia del soterrament. És penjaran les cordes a l’exterior de la torre en senyal de dol mentre dure aquest.

- Si la cerimònia del soterrament o els oficis lligats a aquest fet tenen lloc al temple de l’Assumpció, el toc serà interpretat al principi, en forma de tres avisos, i a la fi de l’ofici religiós.

- Si la cerimònia del soterrament té lloc en altre temple, o bé es tracta d’una cerimònia cívica, serà sonat el toc en el transcurs d’un quart d’hora abans del començament previst per la mateixa.

En el cas de la mort d’un exalcalde, serà sonat l’anomenat “Toc a fi” si així ho sol·licita l’Ajuntament d’Ontinyent. Si les exèquies es celebren a la parròquia de l’Assumpció, el toc serà interpretat al principi, en forma de tres avisos, i a la fi de l’ofici religiós. Si la cerimònia del soterrament té lloc en altre temple, ho s’hi celebra un acte cívic, serà sonat el toc en el transcurs d’un quart d’hora abans del començament prevíst per la mateixa.

11.- MORT DE RECTOR. En el cas de la defunció d’un rector, ontinyentí o que exerceix el seu ministeri a Ontinyent, serà sonat l’anomenat “Toc a mort de Rector”, amb les batallades prèvies en avís de la dignitat de la persona difunta, en el moment que es conega la defunció, al migdia del dia de la mort si l’òbit es produeix pel matí i per la vesprada al Toc de l’Ave Maria, quan es done per oberta la capella ardent i en la cerimònia del soterrament.

- Si la cerimònia del soterrament o els oficis lligats a aquest fet tenen lloc al temple de l’Assumpció, el toc serà interpretat al principi, en forma de tres avisos, i a la fi de l’ofici religiós.

- Si la cerimònia del soterrament té lloc en altre temple, serà sonat el toc en el transcurs d’un quart d’hora abans del començament prevíst per la mateixa.

Per tal de fer sonar aquest toc tant sols caldrà el permís del senyor Plebà

12.- MORT DE REGIDOR. En el cas de la mort d’un regidor, serà sonat l’anomenat “Toc a fi” si ostentava el càrrec municipal en el moment de la seua defunció i si el toc és sol·licitat per l’Ajuntament d’Ontinyent. Si les exèquies se celebren a la parròquia de l’Assumpció, el toc serà interpretat al principi, en forma de tres avisos, i a la fi de l’ofici religiós. Si la cerimònia del soterrament té lloc en altre temple o bé es tracta d’una cerimònia cívica, serà sonat el toc en el transcurs d’un quart d’hora abans del començament prevíst per la mateixa.

13.-MORT DE FILL PREDILECTE O DE FILL ADOPTIU. En el cas de la defunció d’un fill predilecte o d’un fill adoptiu de la nostra Vila Reial, serà sonat l’anomenat “Toc a fi”, amb les batallades prèvies en avís de la dignitat de la persona difunta si aquesta té algun càrrec eclesiàstic. Serà sonat al migdia del dia de la mort si l’òbit es produeix pel matí i al Toc de l’Ave Maria, quan s’òbriga la capella ardent i en la cerimònia del soterrament.

Si la cerimònia del soterrament o els oficis lligats a aquest fet tenen lloc al temple de l’Assumpció, el toc serà interpretat al principi, en forma de tres avisos, i a la fi de l’ofici religiós. Si la cerimònia del soterrament té lloc en altre temple, o bé el que es celebra és una cerimònia cívica, serà sonat el toc en el transcurs d’un quart d’hora abans del començament prevíst per la mateixa.

Per tal de fer sonar aquest toc tant sols caldrà el permís del senyor Plebà

14.- MORT GENERAL O DOL OFICIAL. En cas de produir-se a Ontinyent cap circumstància especial que motive la declaració municipal de dol

oficial a la població, serà interpretat l’antic “Toc a mort” amb quatre campanes en el moment de l’apertura de la capella ardent, i en la cerimònia del soterrament. No obstant segons la característica i el succés serà interpretat pel Toc a Fi.

Si la cerimònia del soterrament o els oficis lligats a aquest fet tenen lloc al temple de l’Assumpció, el toc serà interpretat al principi, en forma de tres avisos, i a la fi de l’ofici religiós. Si la cerimònia del soterrament té lloc en altre temple, o bé es tracta d’una cerimònia cívica, serà sonat el toc en el transcurs d’un quart d’hora abans del començament prevíst per la mateixa.

Per tal de fer sonar aquest toc tant sols caldrà el permís del senyor Plebà.

ALTRES TOCS A DOL

15.- TOCS EN MANIFESTACIONS DE DOL, MINUTS DE SILENCI O ALTRES ESDEVENIMENTS RELACIONATS. En cas que l’Ajuntament d’Ontinyent ho sol·licite, i només en ocasions molt especials, serà sonat, a mena de rogativa, el “Mig Vol” de la Campana de la Puríssima. Caldrà comptar obligatòriament amb el permís del senyor Plebà i amb el vist-i-plau dels Campaners. Cal observar estrictament que no es tracte d’un acte de filiació política.

16.- TOCS EN LA MORT D’UNA PERSONALITAT DE RELEVÀNCIA PER LA NOSTRA CULTURA. En el cas de la mort d’una persona, no ontinyentina, de relevància social i cultural, la Regidoria de Cultura sol·licitarà al senyor Plebà el “Toc a Fi”, que serà interpretat al migdia del dia de la mort o el dia posterior a la mateixa.

17.- TOC DE RAUXA O DE FOC. Aquest toc, sonat per última vegada en el transcurs de la Guerra Civil de 1936, serà sonat només en cas de perill imminent per Ontinyent (aiguats, incendis greus...). Serà sempre sol·licitat per escrit pel Jurat en Cap d’Ontinyent, i comptarà amb el permís del senyor Plebà i el vist-i-plau dels campaners.

TOCS D’ALEGRIA

18.- VOLTEIG GENERAL DE CAMPANES. Aquest tipus de volteig tindrà lloc quan succeeixca cap esdeveniment joiós per la població, o bé quan s’esdevinga un esdeveniment cultural o social d’importància per la mateixa i de caràcter no quotidià. Es realitzarà a proposta de l’Ajuntament d’Ontinyent o de la Parròquia de l’Assumpció, en el migdia del mateix dia del succés o en el del dia següent i, si hi ha cap recepció oficial o bé hi ha alguna entrega d’obsequi a la Puríssima Concepció, patrona canònica d’Ontinyent, com avís al mateix, o en

el precís instant del fet.

Aquesta mena de toc no s’inclourà en cap dels convenis amb els campaners i aquests rebran una compensació econòmica a negociar en cada moment si acodeixen al temple de l’Assumpció. L’avís als campaners serà fet amb la major antel·lació possible.

19.- NOMENAMENT DE NOU PAPA O D’ARQUEBISBE. Al moment que es realitze la fumata blanca pel Vaticà, s’iniciarà un ràpid clancleig de totes les campanes de la Vila. En el moment de la primera aparició i pressa de possessió serà sonat el volteig general de campanes, en el qual sí participarà la Campana Petra finalitzat amb els tocs solemnes de la primera missa ordinària en nou pontificat.

Cal el permís del Senyor Plebà.

20.- CORONACIÓ D’UN NOU REI O REINA. Serà sonat el volteig general de campanes en el moment en què siga coronat un rei o reina no consort.

Cal la petició de l’Ajuntament d’Ontinyent i el permís del Senyor Plebà.

21.- ENTRADA D’UN NOU PLEBÀ EN LA NOSTRA PLEBANIA. Una hora abans de la cerimònia d’entrada d’un nou Plebà, serà sonat el “Repiquet de Pentecosta”, com a concert cerimonial de benvinguda. Després, s’acompanyarà la missa com si fos pròpia d’un dia de màxima importància litúrgica i al moment de provar les campanes, el nou plebà farà el toc d’honor fent voltejar totes les campanes de la torre.

21.- TOCS DE FINAL DE SEGLE. Seran interpretats a la manera tradicional, tots els 31 de desembre dels anys que acaben en 00, tal i com es feren el 1900 i el 2000. S’acompanyarà l’última de les misses de l’any amb la mateixa solemnitat que un dia de màxima importància litúrgica. Els oficis i la missa nocturna primera de l’any s’acompanyaran de la manera més solemne possible, amb un “solo” de la Petra com avís a Oficis i el volteig a Glòria senyalador de l’inici de la missa, posterior a la interpretació de les campanades, sonades a mà.

Caldrà el permís i la consulta amb el senyor Plebà per tal d’adaptar el toc a les necessitats i la realitat litúrgica del moment.

22.- El senyor Plebà, com a responsable primer de les campanes, pot fer sonar tots els tocs que ací es citen en qualsevol moment, no contemplat en aquesta proposta, que estime convenient, tocs que es realitzarien sempre de manera manual.

Molt Antiga, Noble Lleial i Caritativa Ciutat d’Ontinyent, Maig de 1998.

Adaptació i modificació, Abril de 2003.

E- LES ACTUALS CAMPANES

Les campanes del campanar de la Vila es voltejaren per primera vegada en 19 de novembre de 1695.

Potser però, els batejos i compres de campanes mai no foren tan massives i importants com les que tot l’estat espanyol va patir els anys 1940 i 1941, durant la postguerra. La guerra havia buidat els campanars de les campanes, l’escusa oficial pel bàndol vencedor és el davallament de les campanes pels enemics, que les cobetjaven per tal de fundir el material i crear armament.

Ontinyent té encara moltes campanes, i en la seua major part corresponen a la dècada dels anys 40. D’entre aquests anys destaca el 1914 on es fongueren més de 14 campanes, una quantitat ben elevada si tenim en compte que l’any posterior, el 1942, tan sols es posaren tres campanes, i en una d’elles la seua funció era dubtosa. En 1943 ja no s’en feu cap. A partir d’ací les benediccions continuaren, però d’una manera més pausada fins avui mateix.”⁵⁸

A continuació adjuntem les fitxes descriptives de les campanes actuals de la Torre Campanar d’Ontinyent.⁵⁹

– LA PURÍSSIMA

Nom campana: PURÍSSIMA (Referència 1409)

Diàmetre: 111 cm

Altura bronze: 103 cm

Vora: 12 cm

Pes aproximat: 792 kg

Fonedor: [ROSES VIDAL, MANUEL \(VALÈNCIA\)](#)

Any fosa: 1941

Epigrafi terç: Hi ha una creu i la marca del fonedor Manuel Roses Vidal, fill de Manuel Roses Santos

PURISIMA CONCEPCION / ARCIPRESTAL
PARROQUIA de SANTA MARIA / EXPENSAS
DE D. GONZALO GIL MARTINEZ /
ONTENIENTE 1941; també hi ha una creu amb
resplandors.

⁵⁸ Revista Almaig N°13,1997. “L’acte de bateig de set campanes ontinyentines del 1941”

⁵⁹ <http://campaners.com/campanes1.php?numer=329>

Truja: Truja nova de fusta instal·lada per Manclús, substitueix a una de ferro de manclús nova.

Estat de conservació: Restaurada en 1998 per la Generalitat Valenciana. Badada a finals de 1999.

Mecanismes per tocar: Motor de vol de impulsos i electromall

Valoració: Campana interessant. Pot refundre’s en cas de trencament després de documentar-la.

– **LA PURÍSSIMA**

Nom campana: Puríssima (Referència 4159)

Localització:Campanar

Diàmetre: 110 cm

Pes aproximat: 771 kg

Fonedor: [RIVERA \(MONTEHERMOSO\)](#)

Any fosa: 2000

Epigrafia terc: “HUI, DEL CEL, NOVA HA APLEGAT, QUE ONTINYENT, AMB DEVOCIÓ, FESTEJA LA CONCEPCIÓ DE MARIA, SENSE PECAT” baix la garlanda vegetal amb signes religiosos que tenia l’anterior; una creu, l’escut d’Ontinyent, el logotip de l’any jubilar,

“FOSA EL 1941 REFOSA EL 2000 / ANY DEL

GRAN JUBILEU, amb relleu de la Puríssima, PURÍSSIMA CONCEPCIÓ / PARRÒQUIA DE L’ASSUMPCIÓ / DE Ntra. Sra. SANTA MARIA / ONTINYENT, la marca de fàbrica, RIVERA / ME FECIT / MONTEHERMOSO (CÁCERES) / ESPAÑA, i l’anagrama de Maria M.P.: CANTEM GERMANS, CANTEM. A MARIA, NOSTRA MARE, SENSE TREVA FESTEJEM, DEMANEM-LI SEMPRE EMPAR PER A ESTE POBLE D’ONTINYENT.”

Truja: Truja nova de fusta de l’anterior campana.

Mecanismes per tocar: Motor de vol d’impulsos i electromall.

Valoració: Campana sense cap valor i que pot refundre’s després de documentar-la.

Instal·lació: La instal·lació és original cal conservar-la per protegir la sonoritat i altres valors culturals.

Notes: L’empresa instal·ladora ha estat, ELECTRO-RECAMP, S.L.

– **EL XIMBOLET**

Nom campana: Ximbolet (Referència 1401)

Localització: Campanar

Diàmetre: 21 cm

Altura bronze: 16,5 cm

Vora: 2 cm

Pes aproximat: 5 kg

Any fosa: 1890

Epigrafia terç: anepígraf

Truja: Fusta

Estat de conservació: En espera d'una segona fase de restauració.

Mecanismes per tocar: Toc manual i cigonyal

Valoració: Campana interessant. Pot refondre's en cas de trencament després de documentar-la.

Instal·lació: La instal·lació és original cal conservar-la per protegir la sonoritat i altres valors culturals.

Notes: L'única que conserva la truja de fusta - tocada exclusivament per la Colla de Campaners - es troba instal·lada al sotre entre bigues.

– **SANT BARTOMEU**

Nom campana: Sant Bertomeu (Referència 1402)

Localització: Campanar

Diàmetre: 30 cm

Altura bronze: 29 cm

Vora: 3 cm

Pes aproximat: 16 kg

Fonedor: [ROSES \(ATZENETA D'ALBAIDA\)](#)

Any fosa: 1954

Epigrafia terç: "CONSUELITO / A EXPENSAS DE MARTÍNEZ Y SARRIÓ"; amb una creu i la marca del fonedor ROSES ADZENETA VALENCIA hi ha l'anagrama Marià i una creu amb resplandors i àngels "ONTENIENTE AÑO MARIANO 1954"

Truja: Ferro Roses amb eix recte

Estat de conservació: Bona

Mecanismes per tocar: Cigonyal per al toc manual amb corda

Valoració: Campana interessant. Pot refondre's en cas de trencament després de documentar-la.

Instal·lació: La instal·lació ha sigut substituïda i cal reconstruir-la per restaurar els valors sonors i culturals de l'instrument, així com els tocs tradicionals.

Notes: Aquesta campana és tocada exclusivament per la Colla de Campaners, i està instal·lada al sostre entre bigues.

– LA MICALETA

Nom campana: Sant Miquel, Micaleta
(Referència 1403)

Localització: Campanar

Diàmetre: 34 cm

Altura bronze: 30 cm

Vora: 3,1 cm

Pes aproximat: 23 Kg

Fonedor: [ROSES \(ATZENETA D'ALBAIDA\)](#)

Any fosa: 1954

Epigrafia terç: MARIA / ONTENIENTE
AÑO MARIANO 1954, amb una creu i la
marca del fonedor ROSES ADZANETA
VALENCIA hi ha l'anagrama de Maria i un
àngel A EXPENSAS DE JOSÉ

MERGELINA MOLLA Y MARIA TORRO MOLLA

Truja: Ferro Roses

Estat de conservació: Bona

Mecanismes per tocar: Cigonyal

Valoració: Campana interessant. Pot
refondre's en cas de trencament després de
documentar-la.

Instal·lació: La instal·lació ha segut
substituïda i cal reconstruir-la per restaurar
els valors sonors i culturals de l'instrument,
així com els tocs tradicionals.

Notes: Aquesta campana tan sols és tocada
exclusivament per la Colla de Campaners

– EL CALBINOT

Nom campana: Sant Josep, Calbinot (Referència 1404)

Localització: Campanar

Diàmetre: 42 cm

Altura bronze: 38 cm

Vora: 4,5 cm

Pes aproximat: 43 kg

Fonedor: [ROSES \(ATZENETA D'ALBAIDA\)](#)

Any fosa: 1954

Epigrafi terç: SAN JOSE / ONTENIENTE
AÑO MARIANO 1954 , amb una creu i
motius vegetals, Sant Josep i la marca del
fonedor ROSES ADZANETA VALENCIA P
A EXPENSAS DE JOSE MERGELINA
MOLLA Y MARIA TORRO MOLLA

Truja: Ferro Roses

Estat de conservació: Bona

Mecanismes per tocar: Cigonyal

Valoració: Campana interessant. Pot refundre's en cas de trencament després de documentar-la.

Instal·lació: La instal·lació ha sigut substituïda i cal reconstruir-la per restaurar els valors sonors i culturals de l'instrument, així com els tocs tradicionals.

Notes: Aquesta campana és tocada exclusivament per la Colla de Campaners i té unes anses antropomòrfiques.

– ABDÓ I SENENT

Nom campana: Sants Abdó i Senent
(Referència 6464)

Localització: Campanar

Diàmetre: 48 cm

Pes real: 71 cm

Fonedor: [GERMANS PORTILLA \(GAJANO\)](#)

Any fosa: 2006

Epigrafi spatlla: Creu

Epigrafi terç: Sants de la Pedra, Sant Abdó i
Senen - Antics patrons de la Vila d'Ontinyent

Epigrafi mig: Escut oficial de la ciutat amb els
quatre títols corresponents inscrits: "Molt
antiga, noble, lleial i caritativa ciutat"

d'Ontinyent. Desembre de 2006"

Imatge de Sant Abdó i Senen amb la inscripció "Arxiprestal Parròquia de l'Assumpció de Santa Maria". Monograma de Maria, marca del Fonedor i a sota la inscripció: "Abel Portilla me Fecit"

Epigrafià mig peu: Amb l'estima i record de la promoció de camareres de les festes Puríssima 2006

Truja: Fusta nova d'iroco sense tintar

Valoració: Campana sense cap valor i que pot refundre's després de documentar-la.

Instal·lació: La instal·lació és original cal conservar-la per protegir la sonoritat i altres valors culturals. Qualsevol mecanització haurà de conservar aquestes qualitats, reproduir els tocs tradicionals i permetre els tocs manuals.

Notes: La campana fou beneïda el dia 22 de desembre de 2006 i participà en els tocs del tradicional Cant de la Sibilla.

– LA IGNASIA

Nom campana: Sant Ignasi (Referència 1405)

Localització: Campanar

Diàmetre: 64 cm

Altura bronze: 58 cm

Vora: 8 cm

Pes aproximat: 152 kg

Fonedor: [ROSES VIDAL, MANUEL](#)
([VALÈNCIA](#))

Any fosa: 1941

Epigrafià terç: té una creu i la marca del fonedor Manuel Roses Vidal

San Ignacio / ARCIPRESTAL PARROQUIA DE SANTA MARIA / Onteniente 1941

(Incís - El nom es troba sobre un gran borrot on s'endevinen algunes lletres anteriors)

També està l'anagrama de Jesús

Epigrafià mig: una creu i la marca de fàbrica de Manuel Roses Vidal

" San Ignacio / ARCIPRESTAL PARROQUIA de SANTA MARIA / Onteniente 1941" El nom es troba sobre un gran borrot on s'endevinen algunes lletres anteriors. Hi ha l'anagrama de Jesús.

Truja: Ferro murua recta.

Estat de conservació: Truja robellada - batall de canya buida dels que reboten

Mecanismes per tocar: Motor continu murua amb cadena.

Valoració: Campana interessant. Pot refundre's en cas de trencament després de documentar-la.

Instal·lació: La instal·lació ha sigut substituïda i cal reconstruir-la per restaurar els valors sonors i culturals de l'instrument, així com els tocs tradicionals

Notes: Podria ser una campana anterior, reutilitzada.

– **ELS ALBATS**

Nom campana: Maria, els Albats
(Referència 1406)

Localització: Campanar

Diàmetre: 84 cm

Altura bronze: 78 cm

Vora: 10 cm

Pes aproximat: 343 kg

Fonedor: [ROSES VIDAL, MANUEL](#)
[\(VALÈNCIA\)](#)

Any fosa: 1941

Epigrafià terç: MARIA (Incís)
(garlanda), amb una creu i l'anagrama
de Jesús / Onteniente 1941 /
ARCIPRESTAL PARROQUIA DE
SANTA MARIA (marca del fonedor
Manuel Roses Vidal)

Truja: Truja nova de fusta que substitueix a una de ferro.

Estat de conservació: Bona, restaurada per ELECTRO-RECAMP en octubre de 2000.

Mecanismes per tocar: Motor de vol de impulsos i electromall

Valoració: Campana interessant. Pot refundre's en cas de trencament després de documentar-la.

Notes: Té anses antropomòrfiques i la campana és utilitzada per als tocs de missa ordinària. Per a la seua restauració ha participat de les SUBVENCIONS 2000 de la GENERALITAT VALENCIANA.

– **COMBREGARS**

Nom campana: Santa Àgata, Combregars (Referència 1407)

Localització: Campanar

Diàmetre: 93 cm

Altura bronze: 85 cm

Vora: 10 cm

Pes aproximat: 466 kg

Fonedor: [ROSES VIDAL, MANUEL](#)
([VALÈNCIA](#))

Any fosa: 1941

Epigrafià terç: "SANTA AGUEDA" Apareix una garlanda i la inscripció:

Onteniente 1941 / ARCIPRESTAL
PARROQUIA DE SANTA MARIA i la
marca del fonedor Manuel Roses Vidal,
amb una creu i l'anagrama de Jesús. També
hi ha una inscripció borrada on es pot llegir
ARCIPRESTAL PARROQUIA DE SANTA
MARIA en cursiva

Epigrafià mig: ONTENIENTE / 1941 / ARCIPRESTAL PARROQUIA DE
SANTA MARIA i la marca del fonedor Manuel Roses Vidal; amb una creu i
l'anagrama de Jesús.

Epigrafià peu: Hi ha una inscripció borrada on es pot llegir ARCIPRESTAL
PARROQUIA DE SANTA MARIA en cursiva

Truja: Ferro murua recta

Estat de conservació: Truja robellada i batall de canya buida dels que reboten

Mecanismes per tocar: Motor continu murua amb cadena electromall

Valoració: Campana interessant. Pot refundre's en cas de trencament després
de documentar-la.

Instal·lació: Parròquia de Santa Maria d'Ontinyent

Notes: Té anses antropomòrfiques i la campana està mal orientada, la creu està
cap a dins.

– **SANTÍSSIM**

Nom campana: Santíssim (Referència 1408)

Localització: Campanar

Diàmetre: 105 cm

Altura bronze: 93 cm

Vora: 11 cm

Pes aproximat: 670 kg

Fonedor: [ROSES, PASCUAL](#)

Any fosa: 1802

Anses: Anses antropomòrfiques

Epigrafia terç: 2 cordons

"PASQVAL ROSES ME FESIT

AÑO 1802" i dos cordons

Epigrafia mig: una creu i custòdia,
amb dos cordons

Epigrafia mig peu: Huit cordons

Epigrafia peu: Tres cordons

Truja: Truja nova de fusta que substitueix
a una de ferro murua recta

Estat de conservació: Restaurada per
ELECTRO-RECAMP en 2001

Mecanismes per tocar: Electromall i
motor de vol d'impulsos

Actuacions: Ha rebut una subvenció de
3.000 € per part de la GENERALITAT
VALENCIANA (1997) com ajuda per
restaurar la instal·lació .

Valoració: Cal incoar expedient per
incloure-la en l'Inventari General de Béns
Mobles. En cas de trencament sols pot ser
soldada. Pot ser reemplaçada per un altra
campana de distinta afinació.

Instal·lació: La instal·lació és original cal conservar-la per protegir la sonoritat i
altres valors culturals.

– LA PETRA

Nom campana: La Petra (Referència 1410)

Localització: Campanar

Diàmetre: 137 cm

Altura bronze: 117 cm

Vora: 15 cm

Pes aproximat: 1489

Fonedor: [PALLÉS I ARMENGOL, BUENAVENTURA \(BARCELONA\)](#)

Any fosa: 1881

Epigrafi terç: Hi ha una garlanda de flors
BONE JESU / (Cor de Jesús) /
PROTEGENOS SANCTE PETRE / (Sant
Pere) / CONFIRMANOS IN FIDE SANCTA
MARIA / (Mare de Déu) / ORA PRO NOBIS
i la marca del fonedor. BARCELONA /
(escut de Barcelona) / DE
BUENAVENTURA PALLES Y
ARMENGOL / DICIEMBRE DE 1881 i altra
garlanda.

Truja: Truja nova de fusta instal·lada per
Manclús, substitueix una truja de ferro
recta.

Estat de conservació: Està badada, la truja
de ferro està excessivament equilibrada i el
batall amb canya de plàstic.

Mecanismes per tocar: S’ha desmecanitzat i és voltejada manualment per la
Colla de Campaners.

Valoració: Cal incoar expedient per incloure-la en l’Inventari General de Béns
Mobles. En cas de trencament sols pot ser soldada. Pot ser reemplaçada per un
altra campana de distinta afinació.

Instal·lació: La instal·lació és original i cal conservar-la per protegir la sonoritat
i altres valors culturals.

– LA RAUXA O DE FOC

Nom campana: Del Rellotge, Rauxa o de Foc (Referència 1411)

Localització: Sala alta del campanar

Diàmetre: 129 cm

Altura bronze: 110 cm

Vora: 11,5 cm

Pes aproximat: 1243 kg

Fonedor: JOAN DE LA SIERRA

Any fosa: 1563

Epigrafià terç: Té dos cordons i la inscripció següent:

" LAUDATE /DOMINUM / IN CINBALIS / BENESONANTIBUS / LAUDATE EUM / IN CINBALIS / IUBILATIONIS / OMNIS SPIRITUS / LAUD"

Dos cordons, una Mare de Déu erecta amb Nen i Sant Miquel.

Epigrafià mig: Hi ha una creu i un sol, amb dos cordons i la inscripció:

" IOHANNES DE LA CIERRA FONTINENTI ME FECIT CONSULIBUS GASPAR / FEBRER BARTHOLOMEO / FONFRIDA PETRO / BARBER ANNO / A CHRISTO / NATO / MDLXIII SECUNDO IDUS / SEPTEMBRIS IESU / PROPICIO ET EIUS VIRGINE MATRE "

Dos cordons

Truja: Biga de fusta amb trugeta per fixar-la

Mecanismes per tocar: El batall per tocar a rebat amb permís de les autoritats està dotat amb motor.

Actuacions: La campana estava molt bruta amb el martell amorrat que matava el seu so i la posava en perill ja que el martell picava massa baix. Cap a 2002 es va substituir el mall extern pel toc del batall intern, mogut per un motor que tira de cadena.

Valoració: Cal incoar expedient per declarar-la Bé d'Interés Cultural. En cas de trencament sols pot ser soldada. Pot ser reemplaçada per una rèplica.

Instal·lació: La instal·lació és original i cal conservar-la per protegir la sonoritat i altres valors culturals.

8. **BIBLIOGRAFIA**

Com s’ha pogut observar, per a la realització d’aquest treball de fi de carrera, gran part de la informació ha fet referència al llibre d’En Alfred Bernabeu Galbis editat pel servei de publicacions de la Caixa d’Estalvis d’Ontinyent l’any 1988, ja que és l’únic anàlisi en profunditat que s’ha fet de l’Església de Santa Maria. Antonio Llorca al llibre “*Ontinyent i su historia*” també resulta ser un dels més consultats; així com Agustí Ribera, el qual se centra en la seua especialitat com és l’arqueologia.

LLIBRES

- “Excavacions arqueològiques de Salvament a la Comunitat Valenciana 1984-1988 I. Intervencions urbanes. “ Edita la Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.
- Bernabeu Galbis, Alfred. “Historia y anécdota del campanario de Santa Maria de Ontinyent”, Edita la comissió de publicacions “La Nostra Terra”,1988
- Bernabeu Galbis, Alfred. “Arte e historia en la iglesia de Santa María de Ontinyent”; Editat per la Caixa d’Estalvis d’Ontinyent, 1988.
- Bernabeu Galbis, Alfred. “Els carrers d’Ontinyent. Noms, orígens i anecdotari”, 1998.
- Bernabeu Sanchis, Alfred. “Conèixer Ontinyent” Edita los viajes de papel S.L. 2007
- Bernabeu Sanchis, Alfred; Gandia, Josep; Gironés, Ignasi; Ribera, Agustí.“Història Bàsica d’Ontinyent”; Servei de publicacions de l’Excm. Ajuntament d’Ontinyent, 1995.
- Llorca, Antonio.“Ontinyent y su historia” ,1992. Edita l’ autor.
- Tortosa i Pastor, Paco. “La comarca de la Vall d’Albaida. Paisatges, cultura i medi ambient”; Edita la Mancomunitat de municipis de la Vall d’Albaida, 2000.

ARTICLES/REVISTES

- “Alba” Revista d’estudis de la Vall d’Albaida, 1996.
- “Almaig”, Revista editada per la comissió de publicacions “La Nostra Terra”
- “*El Rastro de Jaume I en Ontinyent*”, Periòdic “El Periòdic d’Ontinyent”. dissabte 6 de Setembre de 2008.
- Terol i Reig, Vicent (Arxiver Municipal d’Ontinyent). Article “Un itinerari monumental per Ontinyent”

- Torró, Pilar. (Tècnica Oficina de Turisme d'Ontinyent) “Ruta per la Vila”.
- “El Palau de la Vila d'Ontinyent” Servei de publicacions de l'Excm. Ajuntament d'Ontinyent, 2007

PÀGINES WEB

- Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià. (pàgina web www.gva.es)
- www.campaners.com

ALTRES

- Torró, Pilar. (Tècnica Oficina Turisme). Estadístiques d'afluència de turistes a Ontinyent. Any 2006, 2007; Gener 2008 - Juny 2008.